Věstník

NÁRODOPISNÁ SPOLEČNOST ČESKOSLOVENSKÁ PŘI ČSAV
SLOVENSKÁ NÁRODOPISNÁ SPOLOČNOSŤ PRI SAV

Číslo 1 - 2

1967

Choreografické typy chorovodů, kol a chorovodových her na území ČSSR

(Příspěvek k systematice lidových tanců)

ZDENKA JELÍNKOVÁ

Ve starších slovenských písňových sbírkách a sbornících (Kollárovy Národnie spievanky, Slovenské spevy I—III, spisy Dobšinského aj.) se setkáváme s písňovými záznamy i se stručnými charakteristikami převážně dívčích tanců a her, provozovaných dospívajícími dívkami, ale i mladými vdanými ženami asi do jednoho roku po svatbě na jaře na pažitě. Mezi těmito tanci je např. uváděna Hoja Ďunďa (J. Kollár, Národnie spievanky II, Bratislava 1953, str. 37 a Slovenské spevy I, Martin 1881, str. 223), Kolo (Slovenské spevy I, str. 223), Svetenie jari (tamtéž, str. 224), Prihlaď si hlavičku (tamtéž str. 224), Kráľka (tamtéž, str. 230), Hra na pávu (tamtéž str. 231), Na královnu (tamtéž, str. 231), Hra na jastraba (tamtéž, str. 232), Tkanie plátna (tamtéž, str. 233), Heličkа Slovenské spevy II, Martin 1890, str. 223) Hra na húsky (Kollár, Národnie spievanky II, str. 77), Prepletanie pančušek (tamtéž, str. 79), Žalman (tamtéž, str. 82), Káčerový tanec (tamtéž, str. 122) atp.

Stejně je tomu i u Erbena (K. J. Erben, Prostonárodní české písně a říkadla, Praha 1886, str. 40 - Na křepelku, str. 84 - Na královnu) a na Moravě u F. Sušila (Národní písně moravské, Praha 1951, str. 650 — Na Helenu, str. 652 — Ploty plést, str. 658 — Na královnu aj.), s tou výjimkou, že až na ojedinělé případy byly všechny vesměs součástí jarního dětského repertoáru.

S podobnými hrami a tanci většinou v dětském repertoáru se setkáváme doposud v Čechách a na Moravě v terénu, někdy běžně (Eliška, Na konopky, Sil Petr proso, Čížeček, Pletla jsem), jindy pouze ojediněle (na Brněnsku a Oslavansku např. hra Na řetěz — viz Z. Jelínková, Kola, reje a taneční hry na Brněsku a Oslavansku, KDO Brno 1958, str. 119; Na pávičku — v rkp. sb. Z. Jelínkové v archívu ÚEF—ČSAV v Brně Konopice, Dyž byuo mája měsíce a Jak ne-

Knihovna Ústavu etnografie Masarykovy univerzity v Brně

budeš hráti z Velké — viz Z. Jelínková, Zbytky jarních chorovodů v dětských hrách na Horňácku, Slovácko 1961, str. 104 n.).

Ale i mezi tanci dospělých nacházíme nezřídka hlavně na Moravě — v Čechách už vymizely - útvary podobné, někdy téměř shodné s dětskými hrami (Konopice z Nové Lhoty s dětskou hrou Na konopice z Velké (viz Z. Jelínková, Ostatkový tanec „konopice" v Nové Lhotě na Horňácku, ČE X, 1962, str. 127 n.), a citovanou studii Z. Jelínkové ve Slovácku). Na Slovensku je pak těchto paralel mezi tanci dospělých a mezi dětskými hrami daleko více (srov. např. Makový z Rejdové — hra Na mak a Na čížečka atp.).

Všechny tyto kolektivní rejovité, kruhové a řetězové hry a tance dospělých dívek, uváděné Kollárem a jinými shora citovanými autory, stejně jako dětské hry a tance téhož choreografického vzorce, označujeme pojmy chorovody, kola a chorovodové hry[1]).

S hlediska choreografického (co do komposice, prostorových řešení a volby pohybově—výrazových prostředků) jsou chorovody zvláštní vyhraněné formy kolektivního pěvecko-tanečního projevu, prostorově nesmírně bohaté a rozmanité, s výraznou půdorysnou kresbou, rozvinutou široce do prostoru (chůze po nejrůznějších prostorových křivkách, v různých útvarech), důstojnou chůzí, zrychlenou někdy až do mírného běhu, za doprovodu vokálního. Méně už jsou výrazné po stránce vlastní pohybové techniky a bohatství jednotlivých tanečních figur (s výjimkou východoslovenských kariček, které však už tvoří skupinu zcela osobitou, i s výjimkou drobných tanečně—pantomimických útvarů — her).

Nejzákladnějším útvarem chorovodů je kruh (vázaný nebo volný). Vedle kruhu je častým motivem chorovodů zavíjející a rozvíjející se spirála, vlnovka, různě vykroužená křivka, spojená často s obcházením určitých předmětů nebo stromů, osmina atp. Tyto útvary jsou ještě obohacovány a kombinovány s průplety, s podvlékáním pod spojenými pažemi, s branou na jednom nebo druhém konci křivky, někdy i na libovolném místě, se zaplétáním a rozplétáním atp.

Vedle chůze po drahách zakřivených se často objevují i útvary přímkovité—řady vázané nebo volné, zástupy, dvojstupy. U těchto útvarů se často objevuje jako choreografický prvek procházení branami v nejrůznějších variacích.

K chorovodům náleží i skupinové průvody dívek s určitým symbolem neseným v čele průvodu (májíčkem, Morenou atd.) za doprovodu písně vztahující se k nesenému symbolu, nebo chůze dívek a mladých žen s malým děvčátkem uprostřed, zpívajících před každým domem v podkovovitém útvaru (vodiť Uľjanu).

S chorovody (při užším dělení mluvíme o všech shora uvedených choreografických útvarech jako o chorovodech vlastních) úzce souvisí další taneční nebo tanečně—pantomimické útvary, prováděné rovněž až na výjimečné případy s doprovodem vokálním. Jsou to tzv. kola-kolesa-kartičky a hry (v běžné terminologii je označujeme jako taneční nebo tanečně — dramatické nebo pantomimické hry, jsou-li prováděny v těsné souvislosti s chorovody, jak tomu často bývá, hovoříme o nich i jako o chorovodových hrách).[2])

Kola, kolesa, karičky[3]) tančívala děvčata buď v souvislosti s chorovody vlastními (např. jakmile přišla na širší prostranství, na můstek, na náves atp., změnila řetěz nebo jiný chorovodový útvar na jedno nebo více koleček a zazpívala některou z živějších kolečkových písní. Tempu a rytmu zpívané písně se přizpůsobuje i taneční krok, obohacovaný často o různé podupy atp. Výjimečně se setkáváme na našem území (východní Slovensko) i s karičkami chlapeckými. Jinak tato kola tančívají dívky obvykle buď na jaře v neděli odpoledne na louce nebo na návsi nebo večer u taneční zábavy o přestávce mezi jednotlivými tanečními kousky.

Na Moravě a v Čechách se s koly tohoto druhu setkáváme pouze v některých krajích (na Brněnsku, v některých částech Českomoravské Vysočiny a na Chodsku). V těchto oblastech se jich mohou účastnit buď jen ženy nebo jen muži nebo obojí smíšeně (viz Z. Jelínková, Kola, reje a taneční hry na Brněnsku a Oslavansku, KDO Brno 1958; táž, Horácké tance, Havlíčkův Brod 1956), a jsou přizpůsobena již jen novějšímu písňovému repertoáru.

Vedle těchto kol se tančí v některých oblastech Slovenska (střední Slovensko) a v jižních a jihozápadních Čechách (Chodsko, dříve i Budějovicko atd.) kola v obsazení muži, ženy nebo smíšeně s instrumentálním doprovodem (dudácká muzika, hudecká, cimbálová) a s předzpěvováním tanečních písní v průběhu tance. Taneční krok jako vůbec celý tanec i hudební doprovod je v těsné souvislosti s točivými tanci (viz Z. Jelínková, Točivé tance, Lidová kultura východní Moravy, Gottwaldov 1960, str. 103 an.).

Třetím druhem kolektivních tanců, navazujících na vlastní chorovody i na kolesa, jsou hry[4]) (na Rusi chorovody igrovyje), které podle svého charakteru mohou být čistě taneční nebo tanečně—dramatické či pantomimické. Jejich nejobvyklejším útvarem je kruh prostý nebo se středem. Častým jevem je pěvecko—pohybový dialog, který vede kruh se středním hráčem. Hry vnášely mezi vážnější chorovody veselejší tón.

Taneční hry tančívaly většinou rovněž jen dívky — výjimečně byli do hry přibíráni chlapci. Na Moravě, kde tradice chorovodů nebyla uchována (chorovody se zde udržely jen ve výjimkách), se některé z tanečních

her, obdobné východoslovenským chorovodovým hrám, případně dětským hrám, udržely jen jako vložka o přestávce u muziky mezi jednotlivými kousky a tančily je za vokálního doprovodu dospělé dívky nebo i starší ženy. Někdy se hry účastnili rovněž chlapci (Brněnsko).

Nejtěsnější spojení možno pozorovat u chorovodů vlastních a u chorovodových her. Nejen že hry na chorovody vlastní často zcela bezprostředně navazovaly nebo je prostupovaly (veľkonočné jarné hry z východního Slovenska), ale dokonce někdy s nimi i splývají. (Podobně je tomu i podle N. Bačinské na Rusi). Na východním Slovensku se setkáváme i s případy, kdy některé z těchto her ztratily svou původní formu a obsah a přejaly formu vlastního chorovodu (Hoja Ďunďa z Becherova má např. formu chorovodu Pávička z Vyšných Raslavic se střídavým provlékáním branou jednoho a druhého konce kruhu na jednom místě otevřeného; týž tanec z Bodružálu jako chorovod typu soustavného tvoření bran v dvojstupu s postupem dvojice „tunelem" stále vpřed; nebo týž tanec—hra z Hrochoti na středním Slovensku jako vázaný řetěz, postupující vpřed, který občas projde branou tvořenou jednou dvojicí).

Toto překypující bohatství půdorysných útvarů, vytvářejících neobyčejně zajímavou ornamentiku, stejně jako motivy her s výstižným pohybově-mimickým dialogem tvoří tedy specifikum chorovodů a chorovodových her. Půdorysný ornament, případně fabule a pohybové ztvárnění jsou často v úzkém kontaktu s obsahem a textem chorovodové písně, nezřídka funkčně vázané k určitému obřadu, zvykoslovné události, k určité přestavě a myšlence (ostatkový chorovod konopice z Nové Lhoty na Horňácku; makový z Vršateckého Podhradí atp.). V takových případech lze mluvit o vyrovnaném vztahu mezi formou a obsahem na jedné straně a mezi taneční formou a zvykoslovným obsahem na straně druhé.

I když to nelze říci o všech druzích chorovodů a her, náleží povětšině svým typem k nejstarším tanečním druhům, jejichž souvislost s archaickým způsobem života, s někdejším světovým názorem, případně s věrskými představami je patrna často z jejich obsahu, formy, případně z jiných atributů. Podobně tomu je i u chorovodových her.[5])

Na našem území se v současné době vyskytují chorovody převážně na východním Slovensku (Spiš, Šariš, Zemplín), v menší míře i v jiných částech Slovenska (střední Slovensko). Na Moravě zůstaly jen v nepatrných zbytcích (královničky, konopice), v Čechách a ve Slezsku zanikly zcela. V těchto oblastech se uchovaly pouze ve formě dětských her.

Velké množství chorovodů na východním Slovensku není zajisté jevem náhodným. Nabízí se myšlenka na vztah chorovodů východoslovenských k chorovodům východoslovanským, především k chorovodům ukrajinským a haličským. Názvy četných východoslovenských chorovodů, jejich chore-

ografická forma, jejich náměty i melodika a v neposlední řadě i obřadní příležitosti, při nichž se chorovody na východním Slovensku tančí (velikonoce, letnice, svatba) tomu nasvědčují.

Jedním z nejvýznačnějších rysů našich chorovodů, kol a chorovodových her je jejich choreografická forma a jejich bohatá ornamentálnost. V tomto příspěvku si všimneme rozmanitosti útvarů jednotlivých chorovodů, základních i odvozených forem, druhů členění a odměňování, prostorových křivek a těch pohybových prvků, které působí na změnu jednotlivých prostorových útvarů (průplety, průstupy, procházení branou, provlékání mezerami, podtáčení atp.) a pokusíme se o jejich utřídění.[6])

Východiskem klasifikace chorovodů, kol a chorovodových her podle choreografických forem, provedené po prozkoumání bohatého materiálu z našeho území, je zjištění, že naše chorovody, kola a chorovodové hry se opírají v podstatě o čtverý půdorysný základ: o kruh v četných jeho

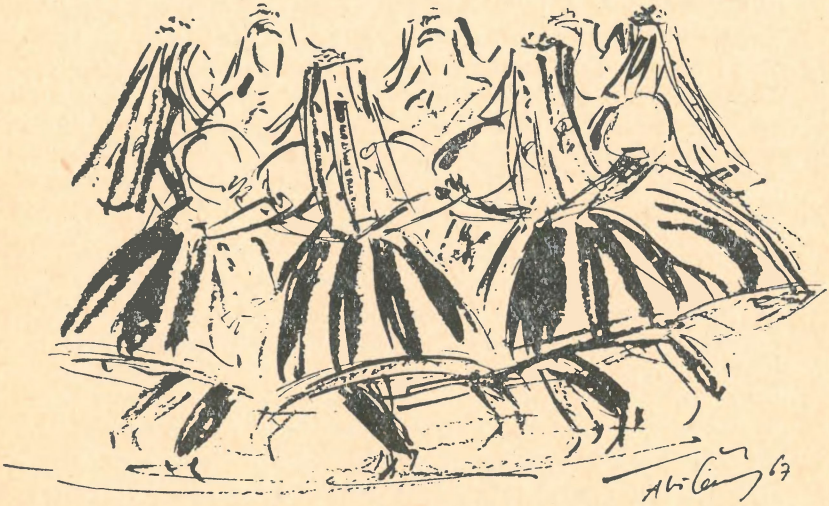

Dívčí koleso z Kojšova (Spiš)

obměnách (zavřený a neuzavřený kruh, kruh se středem a bez středu); o útvar lineární - jednoduchý nebo násobený, který se pohyboval vpřed buď frontálně nebo řetězovitě (v řadách nebo v zástupech). Méně je již zastoupen oddíl třetí — formy křížové a oddíl čtvrtý — formy skupinové. Obměny základních útvarů vznikaly:

a) variacemi — prostorovými: kruh — dva kruhy na sobě, vedle sebe, soustředné;

figurálními: jednoduchý kolový pohyb, pohyb obohacený o různé prvky-otáčení jednotlivců, dvojic, obraty, křížením paží aj.;

b) násobením nebo dělením původních útvarů;

c) připojováním nových prvků a forem: např. kombinace forem kruhových a řadových.

Snahou je vycházet při klasifikaci z prvků jednodušších k prvkům a útvarům složitějším. Avšak skutečnost, že při vytváření obměn a nových útvarů působily nejméně čtyři shora uvedené faktory, ztěžuje v některých případech situaci a lze jen nesnadno posoudit, kterému z činitelů nutno dát při třídění přednost.

*

Poznámky.

[1]) Termíny chorovod, kolo a chorovodová hra jsou pojmy choreografické a až na termín kolo u nás uměle zavedené jako odborné termíny k označení příslušných tanečních skupin a podskupin. Názvy kolo, koleso, koliesko, kolečko, do kolesa, karička atp. jsou lidovým označením určitého druhu v určité lokalitě. Jde tedy většinou o místní pojmenování (např. koleso z Fintic). V některých případech má tento pojem i význam širší nežli pouze lokální (karička — označení kruhového tance především dívčího, jen výjimečně mužského v Zemplíně a Šariši). Podobně je zevšeobecněn termín kolo i např. v Jugoslávii pro tanec v kruhu ať uzavřeném nebo neuzavřeném vůbec. Na Rusi se setkáváme s pojmem krug nebo kružok jako s termínem označujícím chorovody převážně kruhové v oblasti severně od Moskvy a na Sibiři (viz N. Bačinskaja, Russkije chorovody a chorovodnyje pesni, Moskva 1951, str. 6). S termínem chorovod se setkáváme rovněž na Rusi (chorovod—karavod—karagod — srov. N. Bačinskaja, str. 5—6; podobně N. Kolpakovová, Kniha o ruském folklóru, Praha 1953, str. 137, mluví o chorovodech a chorovodových písních vedle kol a písní kruhových. Termínu chorovod užívá jednak pro skupinu tanců, kterou i my tímto termínem označujeme, jednak i pro tzv. chorovodové hry (u Bačinské jsou písně k chorovodovým hrám označeny jako igornyje). Název, podobný termínu chorovod, se objevuje i u Bulharů (choro), u Rumunů (hora) a oba označují tentýž druh tance jako v Jugoslávii název kolo. Termínu chorovod pro označení tanců rejovitého typu i částečně pro chorovodové hry užívají i další badatelé. Tak K. Moszyński, Kultura ludowa Słovian II/2 — Taniec. Podobně A. Václavík, Slovanské prvky v české lidové kultuře, Brno 1947, str. 206; rovněž N. Tkačenko, Narodnyj tanec, Moskva 1954, str. 16 a A. Gumenjuk, Ukraïnksi narodni tanci, nedat., str. 3 atp.
Z lidových pojmenování pro tanec typu chorovodů a chorovodových her

nutno uvést ukrajinský název vesnjanky, který je do jisté míry protějškem východoslovenského pojmenování chorovodů a her z Naciny Vsi „veľkonočné jarné hry“ nebo „veľkonočná prechádzka“.

[2] Viz Z. Jelínková, Kola a chorovody, ÚDLT Praha 1960.

Táž, Zpráva o průzkumu chorovodů na Slovensku, Slovenský národopis VIII, 1960, str. 641 n.

Chorovody, koly a chorovodovými hrami se zabývalo Odborné okénko na Strážnických slavnostech 1959, kde byly všechny druhy dokumentovány ukázkami v provedení skupin z terénu.

[3] Útvary, tyto jsou v Jugoslávii označovány jako kola, v Bulharsku chora, v Rumunsku hora, na Rusi krug nebo tanok.

[4] Možno říci, že tančení chorovodů se řídilo určitými zákony. Tak se zahajovalo vážným chorovodem (předcházelo mu někdy postupně svolávání dívek k chorovodům, jako např. ve Pstrině — viz Z. Jelínková, Kola a chorovody, ÚDLT Praha 1960, str. 11). Po prvním vážném chorovodu následoval eventuálně ještě další vážný chorovod nebo i více — v různých útvarech, někdy také jen pouhá volná chůze ve vázaném kruhu (viz Mikola Mušinka, Vesnjanki, gri i chorovodi, sborník Z ukraïnskogo folkloru schidnoi Slovaččini, Prjašiv 1963.) Pak následuje buď koleso nebo taneční hra i více po sobě a případně živější chorovod na rozloučenou (viz rovněž cit. práci Mušinkovu).

Zajímavým jevem je, že tento postup se v některých oblastech zachoval např. i v některých dětských jarních hrách. Tak tomu bylo např. Ve Velké na Horňácku u dětských jarních chorovodů Dyž byuo mája měsíce, Sejem, sejem konopice a Jak nebudeš hráti... (viz Z. Jelínková, Zbytky Jarních chorovodů v dětských hrách na Horňácku, Slovácko 1961, str. 104 n.

[5] Srov. studie O. Zilynského, např. Hry na vrata a mosty v slovanském folkloru (Slavia XXVII/1-1958, str. 30) aj.

[6] Všechny zmíněné chorovody a chorovodové hry možno klasifikovat s několika hledisek: s hlediska formálního (stránka hudební, textová a choreografická), s hlediska obsahového a s hlediska funkce:

a) Podle druhu a formy výrazových prostředků:

chorovody vlastní (chůze po různých prostorových křivkách a v různých útvarech s četnými průplety, procházením a prolínáním řad, zástupů a kruhů, obcházení polí, stromů, hřbitovů, cerkví. Vokální doprovod.

chorovodové hry: **taneční** (bez konkrétní motivace nebo s konkrétní představou, kdy obsah je vyjádřen různými gesty, napodobivými po-

hyby aj. prvky.)

dramatické, mimické, pantomimické (obsah je vyjádřen jednak přímo: zpěvními nebo i mluvenými dialogy s příslušnými pohyby a gesty, zobrazujícími realisticky děj); obsah je vyjádřen pohyby a gesty symbolickými.

chorovody taneční — kola většinou veselejšího rázu, s doprovodem instrumentálním i vokálním.

b) Chorovody s hlediska choreografické struktury — podle choreografických forem (podle půdorysné kresby a co do volby a uspořádání určitých pohybových prvků, např. průpletů, bran atp.): formy kruhové, řetězové, skupinové, křížové a jejich obměny.

c) Podle obsahu — témat a vedoucích motivů jednotlivých chorovodů a her:

chorovody a hry bez jasné obsahové náplně (chorovody taneční: chůze v různých útvarech a po různých prostorových křivkách atp.);

chorovody a hry s konkrétním obsahem, námětem, dramatickou ideou, dějem. Témata ze života rodinného, hospodářského, společenského, z říše zvířecí, rostlinné aj.

d) Podle obřadní příležitosti: chorovody předjarní, jarní, letní, zimní; svatební, pohřební.

*

Seznam pramenů a použité literatury

Nataša Bačinskaja, Russkije chorovody i chorovodnyje pesni, Moskva 1951.

Štěpán Bačkora, Dětské hry a zábavy, Praha 1855.

František Bartoš, Naše děti, Praha 1949.

Pavol Dobšinský, Prostonárodnie obyčaje, povery a hry slovenské, Turč. Sv. Martin 1880.

K. J. Erben, Prostonárodní české písně a říkadla, Praha, nedat. (1886).

A. Gumenjuk, Ukrainski narodni tanci, Kiïv, 1955.

Zdenka Jelínková, Dětské hry a říkadla z Horňácka, Praha 1954.

Zdenka Jelínková, Kola a chorovody, ÚDLT, Praha 1960.

Zdenka Jelínková, Kola, reje a taneční hry na Brněnsku a Oslavansku, KDO Brno, 1958.

Zdenka Jelínková, Lidové tance na Podluží, KSLU Strážnice, 1962.

Zdenka Jelínková, Ostatkový tanec konopice v Nové Lhotě na Horňácku, Čs. etnografie X, Praha 1962, str. 127 n.

Zdenka Jelínková, Rkp. materiál v archívu ÚEF — ČSAV v Brně.

Zdenka Jelínková, Říkadla, hry a tance dětí z Dolňácka, OOD Uherské Hradiště 1967.

Zdenka Jelínková, Točivé tance, Lidová kultura východní Moravy, Gottwaldov 1960, str. 103 n.

Zdenka Jelínková, Zbytky předjarních a jarních chorovodů v dětských hrách na Horňácku, Slovácko 1961, str. 104 n.

Zdenka Jelínková, Zpráva o průzkumu chorovodů na Slovensku, Slovenský národopis VIII, 1960, str. 641 n.

Zd. Jelínková — Rich. Kubeš, Horácké tance, Havlíčkův Brod 1956.

Ján Kollár, Národnie spievanky, Bratislava 1953.

Nat. Kolpaková, Kniha o ruském folkloru, Praha 1953.

Ludmila Mátlová, rkp. mat. v archívu ÚEF — ČSAV v Brně.

Elena Medvecká — Melania Nemcová, Dětské hry a tance z východního Slovenska, SDLÚT Bratislava 1956.

Kazimierz Moszyński, Kultura ludowa Słowian II, Kraków 1934 a 1939.

Mikola Mušinka, Vesnjani gri i chorovodi, sborník Z Ukrainskigo folklora schidnoi Slovaččini, Prjašiv 1963.

Božena Němcová, Studie národopisné, Sebrané spisy VII, Praha 1929.

S. P. Orlov, Hry a písně dětí slovanských, Praha 1930.

František Poloczek, rkp. materiál v archívu ÚHV—SAV v Bratislavě.

František Poloczek — Jana Kovalčíková, Slovenské ľudové tance, Bratislava 1955.

Slovenské ľudové piesne III, Bratislava 1956.

Slovenské spevy I, Turč. Sv. Martin 1881.

Slovenské spevy II, Turč. Sv. Martin 1890.

Pavel Socháň, rkp. mat. z pozůstalosti.

František Sušil, Národní písně moravské, Praha 1951.

Nataša Tkačenko, Narodnyj tanec, Moskva 1954.

Antonín Václavík, Slovanské prvky v české lidové kultuře, sborník Slovanství v českém národním životě, Brno 1947.

Cyril Zálešák, Dievčenská karička z Parchovian, Naša práca VIII, Bratislava 1948.

Cyril Zálešák, Pohronské tance, Martin 1953.

Cyril Zálešák, Ľudové tance na Slovensku, Bratislava 1964

Čeněk Zíbrt, Jak se kdy v Čechách tancovalo, Praha 1895.

Orest Zilynskyj, Hra na Žalmana a jiné lidové hry o namlouvání nevěsty, Časopis pro slovanské jazyky, literaturu a děj. SSSR 1956, 2, str. 261.

Orest Zilynskyj, Hry na vrata a mosty v slovenském folkloru, Slavia XXVII, 1, 1958, str. 30.

A) Formy kruhové

I. Kruh prostý a jeho obměny

1. KRUH (VÁZANÝ NEBO VOLNÝ) BEZ STŘEDU

a) **Kruh vázaný ve stoji na místě** (viz obr. č. 1).
Účast: muži nebo ženy, event. smíšeně.
Postavení: čelem do středu.
Držení: za ramena, kolem krku, kolem pasu, za lokty, bez držení.
Příklad: zpěv chlapců na začátku kol na Brněnsku (rkp. mat. Z. Jelínkové v archívu ÚEF—ČSAV v Brně).

b) **Kruh vázaný nebo volný v pohybu prostém vpravo nebo vlevo stranou** stále stejným krokem (Obr. č. 2).
Účast: muži, ženy nebo smíšeně.
Postavení: čelem nebo zády do středu; bočně nebo příčně (pravým nebo levým bokem do středu nebo napravo nebo nalevo vpříč).
Držení: za ruce v mírném odpažení, v upažení, ve vzpažení zevnitř, za ruce vzadu—vpředu křížem, za pasy, za lokty, za plece, kolem krku aj.

Příklady:

Čuchom — Vážec (Poloczek—Kovalčíková, Slovenské ľudové tance, str. 101),
Do kolečka — Chodsko
Do kolesa — Poníky (Zálešák, Pohron. tance, str. 210),
Garička — Svetluša (Poloczek—Kovalčíková, Slovenské ľudové tance, str. 123),
Koleso (kolesko, karička) — Fintice (Poloczek—Kovalčíková, Slovenské ľudové tance, str. 93),
Koleso — Michaľany (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 20),
Koleso — Šumiac (Zálešák, Pohronské tance, str. 316), Poloczek—Kovalčíková, Slovenské ľudové tance, str. 102),
Kolo — Brněnsko (Jelínková, Kola, reje a taneční hry na Brněnsku a Oslavansku, str. 2, 12, 15, 18, 19, 25, 26, 29, 31, 36, 39, 47, 49, 51, 52, 54, 55, 57, 60, 61, 65, 71, 76, 81, 82),
Pogonjaj, Doričko - Livivské stuta (Mužinka, Vesnjani gri i chorovody, str. 7).

Variant: **Kruh volný v pohybu prostém s rekvisitou v ruce.**
Účast: ženy.
Postavení: levým bokem do středu.
Držení: bez držení; každá drží před sebou oběma rukama svíčku.
Příklad: Sviečkový — Myslava. (Zálešák, Ľudové tance na Slovensku, str. 30).

b1) **Kruhy vázané nebo volné vedle sebe v pohybu prostém vpravo nebo vlevo stranou stále stejným krokem** (obr. č. 3).

Účast: muži, ženy nebo smíšeně.

Postavení: čelem do středu; napravo nebo nalevo vpříč; zády do středu.

Držení: jako u 1/b).

Příklad: Kolo—Komín (Jelínková, Kola, reje a taneční hry na Brněnsku a Oslavansku, str. 2).

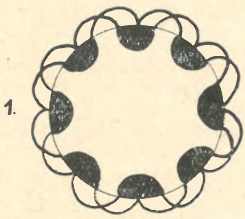

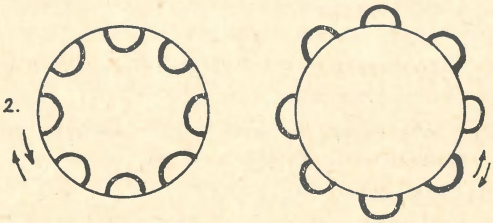

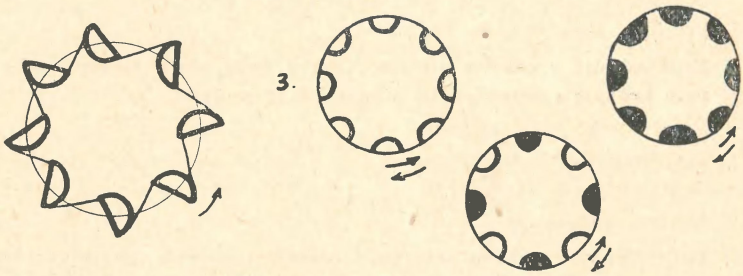

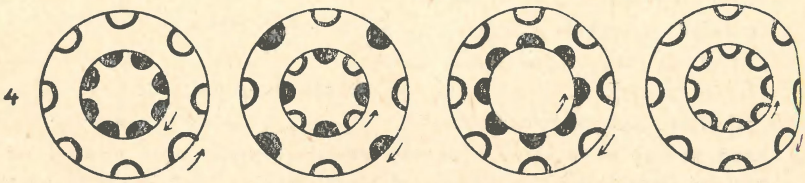

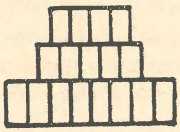

A) Formy kruhové

I. Kruh prostý a jeho obměny

1. KRUH (VÁZANÝ NEBO VOLNÝ) BEZ STŘEDU

a) **Kruh vázaný ve stoji na místě** (viz obr. č. 1).
Účast: muži nebo ženy, event. smíšeně.
Postavení: čelem do středu.
Držení: za ramena, kolem krku, kolem pasu, za lokty, bez držení.
Příklad: zpěv chlapců na začátku kol na Brněnsku (rkp. mat. Z. Jelínkové v archívu ÚEF—ČSAV v Brně).

b) **Kruh vázaný nebo volný v pohybu prostém vpravo nebo vlevo stranou** stále stejným krokem (Obr. č. 2).
Účast: muži, ženy nebo smíšeně.
Postavení: čelem nebo zády do středu; bočně nebo příčně (pravým nebo levým bokem do středu nebo napravo nebo nalevo vpříč).
Držení: za ruce v mírném odpažení, v upažení, ve vzpažení zevnitř, za ruce vzadu—vpředu křížem, za pasy, za lokty, za plece, kolem krku aj.

Příklady:
Čuchom — Vážec (Poloczek—Kovalčíková, Slovenské ľudové tance, str. 101),
Do kolečka — Chodsko
Do kolesa — Poníky (Zálešák, Pohron. tance, str. 210),
Garička — Svetluša (Poloczek—Kovalčíková, Slovenské ľudové tance, str. 123),
Koleso (kolesko, karička) — Fintice (Poloczek—Kovalčíková, Slovenské ľudové tance, str. 93),
Koleso — Michaľany (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 20),
Koleso — Šumiac (Zálešák, Pohronské tance, str. 316), Poloczek—Kovalčíková, Slovenské ľudové tance, str. 102),
Kolo — Brněnsko (Jelínková, Kola, reje a taneční hry na Brněnsku a Oslavansku, str. 2, 12, 15, 18, 19, 25, 26, 29, 31, 36, 39, 47, 49, 51, 52, 54, 55, 57, 60, 61, 65, 71, 76, 81, 82),
Pogonjaj, Doričko - Livivské stuta (Mužinka, Vesnjani gri i chorovody, str. 7).

Variant: **Kruh volný v pohybu prostém s rekvisitou v ruce.**
Účast: ženy.
Postavení: levým bokem do středu.
Držení: bez držení; každá drží před sebou oběma rukama svíčku.
Příklad: Sviečkový — Myslava. (Zálešák, Ľudové tance na Slovensku, str. 30).

b1) **Kruhy vázané nebo volné vedle sebe v pohybu prostém vpravo nebo vlevo stranou stále stejným krokem** (obr. č. 3).

Účast: muži, ženy nebo smíšeně.

Postavení: čelem do středu; napravo nebo nalevo vpříč; zády do středu.

Držení: jako u 1/b).

Příklad: Kolo—Komín (Jelínková, Kola, reje a taneční hry na Brněnsku a Oslavansku, str. 2).

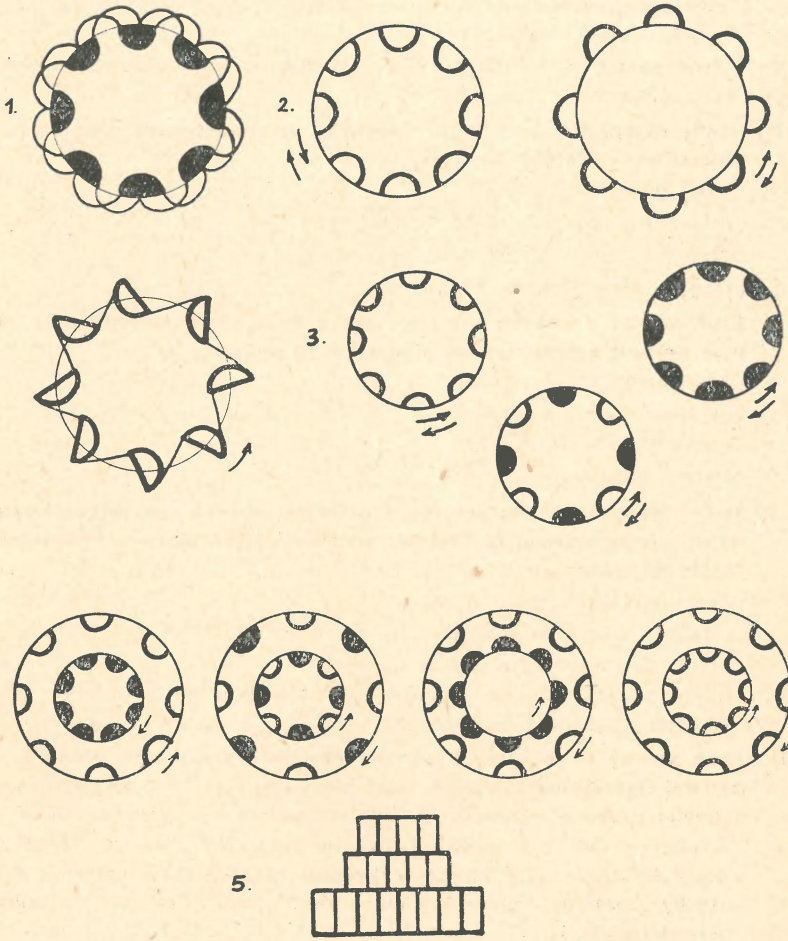

b2) **Kruhy soustředné, vázané nebo volné, v pohybu prostém vpravo nebo vlevo stranou, stejnosměrně nebo protisměrně, stále stejným krokem** (obr. č. 4).

Účast: muži, ženy nebo smíšeně.

Postavení: jako v b) U dvou kruhů soustředěných někdy vnější čelem dovnitř, vnitřní zády.

Držení: jako u 1/b).

Příklady: Kolo — Brněnsko (Jelínková, Kola, reje a taneční hry na Brněnsku a Oslavansku), str. 2, 12, 20, 26, 36, 39, 47, 49, 51, 52, 54, 57, 65, 71, 76, 81, 82).

Kolový tanec — Pohorelá (Poloczek—Kovalčíková, Slovenské ľudové tance, str. 121).

b3) **Kruhy vázané na sobě (2—3) v pohybu prostém vpravo nebo vlevo stranou stále stejným krokem** (obr. č. 5).

Účast: muži.

Postavení: čelem do středu. Spodní kruh je největší.

Držení: za plece. Horní kruh stojí na plecích dolního.

Příklad: mimo naše území.

c) **Kruh vázaný v pohybu prostém vpravo nebo vlevo stranou stále stejným krokem s přesouváním stanoviště za pohybu.**

Účast: muži, ženy, smíšeně.

Postavení: čelem do středu.

Držení: jako u 1/b).

Příklad: mimo naše území.

c1) **Kruh vázaný v pohybu prostém s otáčením vpravo nebo vlevo stranou stále stejným krokem se změnami obrysů (zplošťováním a vydouváním, tvořením hvězdy atp.)** (obr. č. 6).

Účast: ženy.

Postavení: čelem do středu.

Držení: za ruce vzadu křížem.

Příklad: Karička — Parchovany (C. Zálešák, Dievčenská karička z Parchovian, Naša práca 8, str. 58).

d) **Kruh vázaný nebo volný v pohybu prostém vpravo nebo vlevo s obměnami figurálními** (krokem různě obměnovaným nebo kombinovaným s jinými prvky a figurami: se zastavením, dřepem, klekem;

s pohyby paží a s obraty (křížením rukou před tělem, obracením zády do středu, překládáním ruky přes hlavu a s otáčením — různé druhy „zaplétání věnečků, pletení plotů“ atd.) (obr. č. 7) s pohyby napodobivými;

se střídáním různých druhů kroků.

Účast: ženy, muži, smíšeně.

Postavení: čelem do středu, zády do středu, bočně.

Držení: viz 1/b).

Příklady: Karika vozova — Široké (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska str. 6),

Cigánské řetaz — Ochoz (Jelínková, Kola, reje a taneční hry na Brněnsku a Oslavansku, str. 131),

Kto nám pomôže... — Priechod (Zálešák, Pohronské tance, str. 223),

Kurčatá zobce — Plávnica (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 40),

Na věnce — Kojetín (rkp. L. Mátlové v archivu ÚEF—ČSAV v Brně),

Na zahrádku — Tasov (Jelínková, Dětské hry a říkadla z Horňácka, str. 67),

Strakatý pejsek — Brněnsko a Oslavansko (Jelínková, Kola, reje a tan. hry na Brněnsku a Oslavansku, str. 119 a 120),

Vence zaplitac — Petrovany (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 30),

Zlatý řetěz — Padochov (Jelínková, Kola, reje a taneční hry na Brněnsku a Oslavansku, str. 119),

Čížeček — Zbýšov (Jelínková, ", str. 121),

Mak — Rejdová,

Makový — Sielnica (Zálešák, Pohron. tance, str. 194, Polozcek—Kovalčíková, Slovenské ľudové tance, str. 138),

Tluču, tluču mák... — Lukovany (Jelínková, Kola, reje a taneční hry na Brněnsku a Oslavansku, str. 128),

Do kolesa — Polomka (Poloczek—Kovalčíková, Slovenské ľudové tance, str. 109),

Do kolesa — Poníky (Zálešák, Pohronské tance, str. 210),

Do kolesa — Rejdová (Poloczek—Kovalčíková, Slovenské ľudové tance, str. 99),

Kolesko (—so, karička) — Fintice (Poloczek—Kovalčíková, Slovenské ľudové tance, str. 93),

Koleso — Č. Balog (Zálešák, Pohronské tance, str. 251),

Koleso — Heľpa (Zálešák, Pohronské tance, str. 284; Poloczek—Kovalčíková, Slovenské ľudové tance, str. 106),

Koleso — Mlynárovce (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 65),

Koleso — Pohorelá (Poloczek—Kovalčíková, Slovenské ľudové tance, str. 110),

b2) **Kruhy soustředné, vázané nebo volné, v pohybu prostém vpravo nebo vlevo stranou, stejnosměrně nebo protisměrně, stále stejným krokem** (obr. č. 4).

Účast: muži, ženy nebo smíšeně.

Postavení: jako v b) U dvou kruhů soustředěných někdy vnější čelem dovnitř, vnitřní zády.

Držení: jako u 1/b).

Příklady: Kolo — Brněnsko (Jelínková, Kola, reje a taneční hry na Brněnsku a Oslavansku), str. 2, 12, 20, 26, 36, 39, 47, 49, 51, 52, 54, 57, 65, 71, 76, 81, 82).

Kolový tanec — Pohorelá (Poloczek—Kovalčíková, Slovenské ľudové tance, str. 121).

b3) **Kruhy vázané na sobě (2—3) v pohybu prostém vpravo nebo vlevo stranou stále stejným krokem** (obr. č. 5).

Účast: muži.

Postavení: čelem do středu. Spodní kruh je největší.

Držení: za plece. Horní kruh stojí na plecích dolního.

Příklad: mimo naše území.

c) **Kruh vázaný v pohybu prostém vpravo nebo vlevo stranou stále stejným krokem s přesouváním stanoviště za pohybu.**

Účast: muži, ženy, smíšeně.

Postavení: čelem do středu.

Držení: jako u 1/b).

Příklad: mimo naše území.

c1) **Kruh vázaný v pohybu prostém s otáčením vpravo nebo vlevo stranou stále stejným krokem se změnami obrysů (zplošťováním a vydouváním, tvořením hvězdy atp.)** (obr. č. 6).

Účast: ženy.

Postavení: čelem do středu.

Držení: za ruce vzadu křížem.

Příklad: Karička — Parchovany (C. Zálešák, Dievčenská karička z Parchovian, Naša práca 8, str. 58).

d) **Kruh vázaný nebo volný v pohybu prostém vpravo nebo vlevo s obměnami figurálními** (krokem různě obměňovaným nebo kombinovaným s jinými prvky a figurami: se zastavením, dřepem, klekem;

s pohyby paží a s obraty (křížením rukou před tělem, obracením zády do středu, překládáním ruky přes hlavu a s otáčením — různé druhy „zaplétání věnečků, pletení plotů“ atd.) (obr. č. 7) s pohyby napodobivými;

se střídáním různých druhů kroků.

Účast: ženy, muži, smíšeně.

Postavení: čelem do středu, zády do středu, bočně.

Držení: viz 1/b).

Příklady: Karika vozova — Široké (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska str. 6),

Cigánské řetaz — Ochoz (Jelínková, Kola, reje a taneční hry na Brněnsku a Oslavansku, str. 131),

Kto nám pomôže... — Priechod (Zálešák, Pohronské tance, str. 223),

Kurčatá zobce — Plávnica (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 40),

Na věnce — Kojetín (rkp. L. Mátlové v archivu ÚEF—ČSAV v Brně),

Na zahrádku — Tasov (Jelínková, Dětské hry a říkadla z Horňácka, str. 67),

Strakatý pejsek — Brněnsko a Oslavansko (Jelínková, Kola, reje a tan. hry na Brněnsku a Oslavansku, str. 119 a 120),

Vence zaplitac — Petrovany (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 30),

Zlatý řetěz — Padochov (Jelínková, Kola, reje a taneční hry na Brněnsku a Oslavansku, str. 119),

Čížeček — Zbýšov (Jelínková, ", str. 121),

Mak — Rejdová,

Makový — Sielnica (Zálešák, Pohron. tance, str. 194, Polozcek—Kovalčíková, Slovenské ľudové tance, str. 138),

Tluču, tluču mák... — Lukovany (Jelínková, Kola, reje a taneční hry na Brněnsku a Oslavansku, str. 128),

Do kolesa — Polomka (Poloczek—Kovalčíková, Slovenské ľudové tance, str. 109),

Do kolesa — Poníky (Zálešák, Pohronské tance, str. 210),

Do kolesa — Rejdová (Poloczek—Kovalčíková, Slovenské ľudové tance, str. 99),

Kołesko (—so, karička) — Fintice (Poloczek—Kovalčíková, Slovenské ľudové tance, str. 93),

Koleso — Č. Balog (Zálešák, Pohronské tance, str. 251),

Koleso — Heľpa (Zálešák, Pohronské tance, str. 284; Poloczek—Kovalčíková, Slovenské ľudové tance, str. 106),

Koleso — Mlynárovce (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 65),

Koleso — Pohorelá (Poloczek—Kovalčíková, Slovenské ľudové tance, str. 110),

Koleso — Polomka (Poloczek—Kovalčíková, Slovenské ľudové tance, str. 122),

Koleso — Priechod (Zálešák, Pohronské tance, str. 222),

Koleso — Šumiac (Zálešák, Pohronské tance, str. 316; Poloczek — Kovalčíková, Slovenské ľudové tance, str. 102),

Kolo — Brněnsko (Jelínková, Kola, reje a taneční hry na Brněnsku a

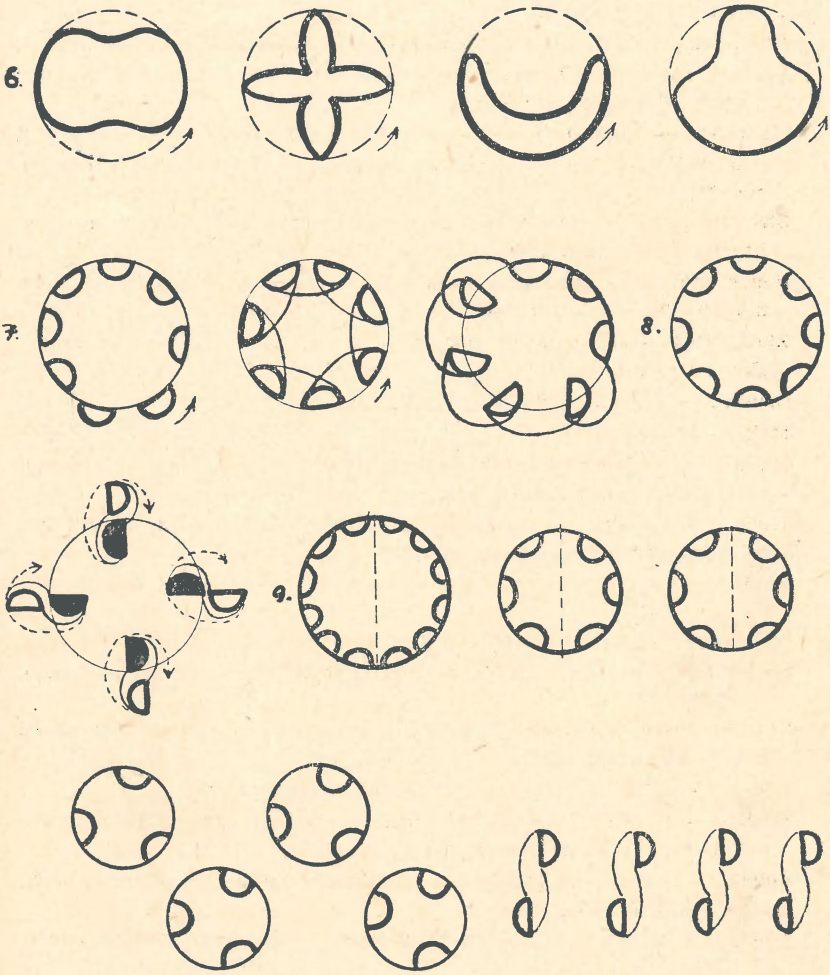

Oslavansku, str. 2, 12, 15, 19, 20, 26, 29, 36, 39, 47, 49, 51, 52, 54, 55, 57, 60, 61, 65, 71, 76, 81, 82),

Kolový tanec — Heľpa (Poloczek—Kovalčíková, Slovenské ľudové tance, str. 119),

Krútená — Dobrá Niva (Poloczek—Kovalčíková, Slovenské ľudové tance, str. 105),

Krútená — Pliešovce (Poloczek—Kovalčíková, Slovenské ľudové tance, str. 106).

d1) **Kruhy vedle sebe vázané nebo volné, v pohybu vpravo nebo vlevo stranou, s obměnami figurálními.**

Účast: muži, ženy nebo smíšeně.

Postavení: jako u 1/b1).

Držení: jako u 1/b1).

Příklad: Kolo — Komín (Jelínková, Kola, reje a taneční hry na Brněnsku a Oslavansku, str. 2).

d2) **Kruhy soustředné, vázané nebo volné, v pohybu prostém vpravo nebo vlevo stejnosměrně nebo protisměrně, s obměnami figurálními.**

Účast: jako u 1/b2).

Postavení: jako u 1/b2).

Držení: jako u 1/b2).

Příklady: Do kolesa — Pohorelá (Poloczek—Kovalčíková, Slovenské ľudové tance, str. 110),

Kolesko — Fintice (Poloczek—Kovalčíková, Slovenské ľudové tance, str. 93),

Koleso — Šumiac (Zálešák, Pohronské tance, str. 102),

Kolo — Brněnsko (Jelínková, Kola, reje a taneční hry na Brněnsku a Oslavansku, str. 2, 15, 18, 19, 31, 36, 39, 47, 49, 51, 52, 54, 57, 65, 71).

e) **Kruh vázaný nebo volný ve stoji na místě s obměnami figurálními (s doprovodnými pohyby a gesty:** pohyby napodobivé, pohyby ilustrující text písně atp.

Účast: jako u 1/d).

Postavení: jako u 1/d).

Držení: bez držení.

Příklad: Fixum, fárum... — Hlína (rkp. materiál Z. Jelínkové v archivu ÚEF—ČSAV v Brně).

Obměny kruhu prostého

(dělením kruhu, otevřením na jednom místě, zavíjením, rozvíjením, obcházením, podtáčením, podlézáním, zakličkováním, průstupem, průpletem, kombinováním s jinými útvary).

a) **Kruh vázaný v pohybu prostém vpravo nebo vlevo stranou kombinován s otočením každého jednotlivce kolem vlastní osy nebo s vířením ve dvojicích na obvodu** (obr. č. 8).

(Pohyb velkého kola zredukován na malá párová kolečka na kruhovém obrysu nebo na otáčení jednotlivců. Stále stejný krok).

Účast: ženy nebo smíšeně.

Postavení: zpočátku čelem do středu; ve dvojicích pravým (levým) bokem u sebe.

Držení: v kruhu za ruce v mírném odpažení; ve dvojicích za ramena, za pasy nebo jedna na pase, druhá za ramena.

Příklady: Koleso — Priechod (Zálešák, Pohronské tance, str. 222),

Kolo letnie — (Dobšinský, Prostonárodnie obyčaje, povery a hry slovenské, II, str. 153),

Kolový tanec — Pohorelá (Poloczek—Kovalčíková, Slovenské ľudové, tance, str. 121),

Láson a vykrúcanie sa (Dobšinský, Prostonárodnie obyčaje, povery a hry slovenské II, str. 159).

b) **Kruh vázaný v jednoduchém pohybu vpravo nebo vlevo stranou. Postupné dělení kola za stálého pohybu na kroužky menší a menší, až posléze na dvojice (trojice). (obr. č. 9).**

Účast: muži, ženy nebo smíšeně.

Postavení: čelem do středu.

Držení: za ruce vzadu křížem krážem nebo za pas.

Příklady: Do krutu — Važec (Poloczek—Kovalčíková, Slovenské ľudové tance, str. 123),

Kolo — Komín (Jelínková, Kola, reje a taneční hry na Brněnsku a Oslavansku, str. 2).

b1) **Kruh vázaný v pohybu prostém vpravo nebo vlevo stranou (někdy ve stoji na místě) s jedním obcházejícím hráčem zevně. Postupné zmenšování kruhu a připojování jeho členů k obcházejícímu hráči. Vytváření řetězu kolem zmenšujícího se kroužku.**

Účast: ženy.

Postavení: kruh čelem do středu. Vedle kruhu 1 hráč.

Držení: za ruce.

Příklad: Na ptáčka — Kostelany (Jelínková, Říkadla, hry a tance dětí z Dolňácka, str. 59).

c) **Kruh vázaný v pohybu prostém vpravo nebo vlevo stranou kombinován s jinými útvary** (řetězem, zástupem, řadem, vlnovkou — viz formy řadové — nebo spirálou, osmicí, smyčkou atp.) (obr. č. 10).

Účast: ženy, smíšeně.

Postavení: zpočátku čelem do středu.
Držení: za ruce v odpažení.
Příklady: Karička čertova — Mlynárovce (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 66),
Kolo — Brněnsko (Jelínková, Kola, reje a taneční hry na Brněnsku a Oslavansku, str. 12, 31, 36, 39, 52, 54, 55, 57, 60, 71, 76, 81, 82),
Pávička — Malčice (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 57).

d) **Kruh vázaný, v jednom místě otevřený, v pohybu prostém. Ztáčení do spirály a zpětné rozvíjení:** opisováním menších a menších kroužků a zpětným rozvíjením, případně podběhnutím pod spojenými pažemi, navinutím na plochu kruhu od první do poslední a zpětným odvinutím (obr. č. 11).
Účast: ženy, muži, smíšeně.
Postavení: čelem do středu. Někdy příčně.
Držení: za ruce v připažení nebo mírném odpažení. Někdy jako po zavinutí zahrádky.
Příklady: Bez názvu — Strážnice (rkp. mat. — Z. Jelínková v archivu ÚEF—ČSAV v Brně),
Kopa sena — Tasov,
Na plátno,
Na slunce (Bačkora, Dětské hry a zábavy, str. 31),
Roj. (Dobšinský, Prostonárodnie obyčaje, povery a hry slovenské, str. 151),
Šlimák — Nacina Ves,
Toč se konec ku začátku — Řeznovice (Jelínková, Kola, reje a taneční hry na Brněnsku a Oslavansku, str. 117),
Zatáčení do šneka — Ochoz (", str. 131),
Zelený prútek — Tasov.

e) **Kruh vázaný v jednom místě otevřený, v pohybu prostém. Průchod střídavě jednou a druhou branou, tvořenou poslední dvojicí na obou koncích.** Prochází celý kruh. Poslední se vždy podtočí. (Smyčka na konci útvaru) (obr. č. 12).
Účast: ženy.
Postavení: čelem do středu — napravo a nalevo vpříč;
Držení: za ruce v mírném odpažení.
Příklady: Hoja Ďunďa — Becherov,
Pávička — Nacina Ves,
Popod ruku (Káčor) — Rejdová (Poloczek—Kovalčíková, Slovenské ľudové tance, str. 113),

10.

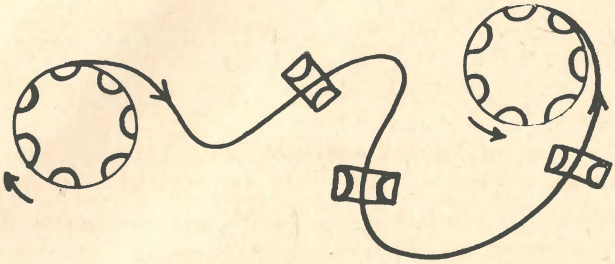

11.

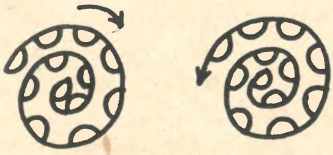

12.

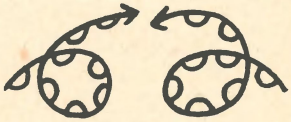

13.

14.

15.

16.

17.

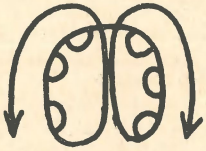

17a)

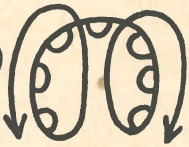

18.

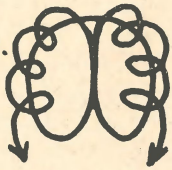

Prepletám pančušky — Dobrá Niva (Zálešák, Pohronské tance, str. 149; Poloczek—Kovalčíková, Slovenské ľudové tance, str. 135),

Proplétání (prevíjanie) věnců — Valaská (Němcová, Spisy VII — Studie národopisné, str. 704),

Tkáme plátno (Dobšinský, Prostonárodnie obyčaje, povery a hry slovenské, str. 156).

e1) **Jako e), ale mezi procházením pod jedním a druhým koncem se celý útvar přesune buď v zástupu nebo ve vázaném řetězu na jiné místo.** (obr. č. 13).

Účast, postavení a držení jako u 1/e).

Příklady: Na fendiju — Bajerov (Slovenské ľudové piesne III, str. 454),

Olesá pleteme — Pohronská Polhora (Zálešák, Pohronské tance, str. 259),

Pávička II — Strážske (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 44).

e2) **Jako e), ale klička uprostřed nebo na libovolném místě útvaru** (srov. B — Formy řadové, řetěz) (obr. 14).

Účast: muži a ženy smíšeně.

Postavení a držení jako u 1/e).

Příklad: Kot — Rusava (rkp. mat. Z. Jelínkové v archivu ÚEF—ČSAV v Brně).

e3) **Jako e), ale procházení všemi branami od opačného konce bez zakličkování. Poslední se po projití celého útvaru podtočí pod spojenými pažemi.** (obr. č. 15).

Účast, postavení a držení jako u 1/e).

e3) **Jako e), ale procházení všemi branami postupně, počínaje od konce, s postupným zakličkováním celého útvaru a zpětným rozvíjením** (obr. č. 16).

Účast, postavení a držení jako u 1/e).

Příklad: Kolo — Hlína (Jelínková, Kola, reje a taneční hry na Brněnsku a Oslavansku, str. 71).

f) **Kruh vázaný, v jednom místě otevřený, v pohybu prostém. Průchod obou konců současně branou uprostřed útvaru (dvojsmyčka)** (obr. č. 17).

Účast, postavení a držení jako u 1/e).

Příklady: Pod koscelkem žimna voda II. — Strážske (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 32),

Variant: Průchod dvěmi branami uprostřed (obr. č. 17a).

f1) **Jako f), ale po průchodu obou konců branou (—ami) postupné procházení všemi dalšími branami se zakličkováním celého útvaru a pak zpětným rozvinutím.** (obr. č. 18).

Účast, postavení a držení jako u 1/e).

g) **Kruh vázaný, v jednom místě otevřený, na místě. Procházení jednoho hráče pod všemi branami od jednoho konce ke druhému.** (Po dokončení celé tury vystřídá první hráčku další na řadě. Někdy vystřídání provedeno na kterémkoliv místě—kam dospěje první po dokončení příslušného nápěvu, kdy nastává vystřídání). (obr. č. 19).

Účast: ženy.

Postavení: čelem do středu.

Držení: ve vzpažení zevnitř.

Příklad: Pletla jsem — Horňácko (rkp. mat. v archivu ÚEF—ČSAV).

g1) Jako g), ale s postupně narůstajícím počtem procházejících (začíná jedna, postupně se k ní připojuje ta, u které píseň skončí: někdy se připojování provádí po pořádku, jindy skokem. Na závěr hry zůstane z původních útvarů pouze 1 hráč, který zahajuje hru od začátku). (obr. č. 20).

Účast, postavení a držení jako u 1/g).

Příklad: Pletla sem — Velká (Jelínková, Dětské hry a říkadla z Horňácka, str. 67).

h) **Kruh vázaný v pohybu prostém vpravo nebo vlevo stranou kombinován s procházením branami do kříže.** (obr. č. 21).

Účast: ženy.

Postavení: čelem do středu.

Držení: za ruce v odpažení.

Příklad: Pod koscelkom žimna voda I. — Strážske (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 45).

ch) **Kruh volný v pohybu prostém s průpletem dvojic střídavým podáváním pravých a levých rukou.** (Obr. č. 22).

Účast: ženy, smíšeně.

Postavení: dvojice čelem proti sobě bokem do středu kruhu.

Držení: za pravé ruce.

Příklady: Kazaly nám sečku rezač — Vyšné Raslavice,

Naučily se nám kury do stodoly — Vyšné Raslavice

Pletla jsem.

Prebíraná — Fintice,

Prebíraná — Hermanovce,

Preplitačka — Orkucany (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 23),

Tancujte mládenci — Heľpa (Poloczek—Kovalčíková, Slovenské ľudové tance, str. 124).

Variant: Průplet pouhým míjením protějšků jednou zleva, jednou zprava bez podávání rukou.

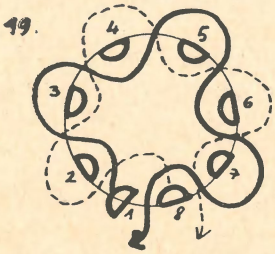

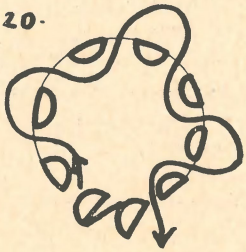

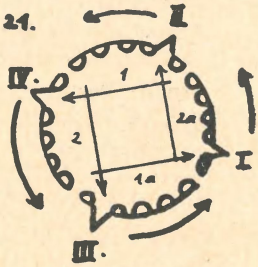

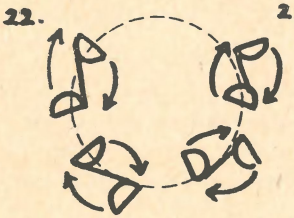

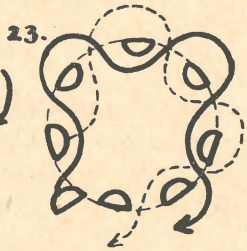

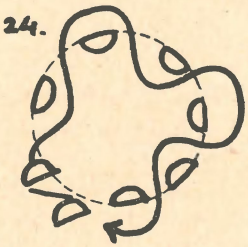

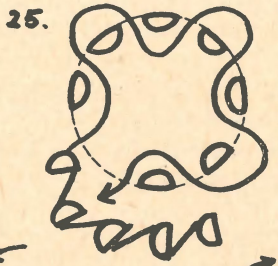

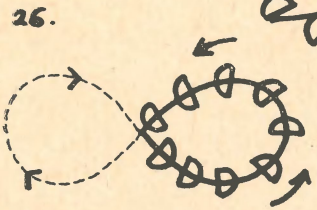

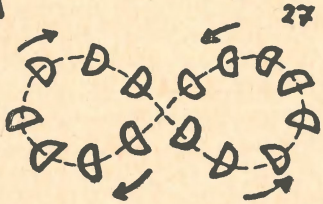

i) **Kruh volný na místě. Průplet jedince všemi mezerami. Postupné střídání procházejících vždy po dokončení celé tury (viz g.).** (obr. č. 23).
Účast, postavení: jako u 1/g).
Držení: ruce v bok nebo paže volně podél těla.
Příklad: Pletla jsem.

ii) **Jako i), ale s postupně narůstajícím počtem procházejících.** (obr. č. 24).
Účast, postavení a držení jako u 1/i).
Příklad: Pletla jsem — Řeznovice.
Variant: Celý řetěz se proplétá mezi jednotlivými hráči.

j) **Osmice. Postupování vázaného nebo volného útvaru po dvou protilehlých smyčkách.** (obr. 26). Opisování osmic. dráhy nejprve po jedné polovině, potom po druhé).
Účast: ženy nebo smíšeně.
Postavení: za sebou bokem ke středu smyčky.
Držení: za ruce nebo volně.
Příklad: Oj, do sadu — Čabiny (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 61).
Variant: Útvar postupuje vpřed po celé ploše obou smyček s průstupem v průsečících. (obr. č. 27).

2. KRUH VÁZANÝ NEBO VOLNÝ SE STŘEDEM.

a) **Kruh vázaný nebo volný se středem ve stoji na místě.** (obr. č. 28).
Pěvecko—pohybový dialog kruhu se středním hráčem. Kruh stojí a zpívá. Střední provádí různé pohyby často pantomim. rázu, které někdy kruh napodobuje).
Účast: ženy, smíšeně.
Postavení: čelem do středu kolem prostředního.
Držení: za ruce nebo volně.
Příklad: My jsme muzikanti, Mostiště (Rkp. mat. Jelínkové v archívu ÚEF-ČSAV v Brně),
Sidyt paní - Livivská Huta (Mušinka, Vesnjani gri i chorovodi, str. 8). hry na Brněnsku a Oslavansku, str. 111),

b) **Kruh vázaný se středem v pohybu prostém vpravo nebo vlevo stranou. Pohyb kolem fixovaného středu** (figury, symbolu, máje, resp. osoby držící tento symbol).
Účast: ženy nebo smíšeně, případně jen muži.
Postavení: čelem do středu.
Držení: za ruce v mírném odpažení atd. (viz 1b).
Příklady:
Kolo kolem máje z Brněnska (Jelínková, Kola, reje a taneční hry na Brněnsku a Oslavansku, str. 2),

Kolo kolem Moreny z Pohroní,
Kolo kolem svatebního koláče — Kluknava.

c) **Kruh vázaný se středem v pohybu prostém vpravo nebo vlevo stranou. Kruh napodobuje pohyby po středním hráči nebo je koná shodně s ním.** Účast, postavení a držení ako 2/a).

Příklady: Čížeček — Neslovice (Jelínková, Kola, reje a taneční hry na Brněnsku a Oslavansku, str. 123),

Mak — Ořechov (Jelínková, Kola a reje a taneční hry na Brněnsku a Oslavansku, str. 125),

Měl Cvrček sedm synů — Padochov (Jelínková, Kola a reje a taneční hry na Brněnsku a Oslavansku, str. 111).

d) **Kruh vázaný se středem v pohybu prostém vpravo nebo vlevo stranou kolem neměnného středního hráče.** (Obr. č. 29). Pohyb středního hráče je shodný s pohybem kruhu (otáčení na místě ve směru kruhu nebo proti směru kruhu).

Účast, postavení a držení jako u 1/b) — pouze ženy.

Příklady: Do sadu, divčata — Borov.

Kolo (Karička) — Ruské.

d1) **Kruh vázaný se středem v pohybu prostém vpravo nebo vlevo stranou kolem střední dvojice (neměnné), tančící uprostřed v bočném postavení vpravo nebo vlevo (stejnosměrně nebo protisměrně) stejným krokem jako kruh.** (Víření dvojice uvnitř kola). (Obr. č. 30).

Účast, držení a postavení jako 2/d) — Dvojice uvnitř v postavení pravými nebo levými boky k sobě; první uchopí druhou za ramena, druhá první oběma rukama na pase.

Příklady: Karička — Ruské,

Karička — Starina.

d2) **Kruh vázaný se středem v pohybu prostém vpravo nebo vlevo stranou nebo na místě kolem středního hráče kombinován s vířením dvojice ve druhé části tance.** Jeden člen dvojice je stálý, druhý se mění výběrem (postupné střídání všech z kruhu po pořádku).

Účast, postavení a držení jako u 2/d1).

Příklady: Lišočka — Nacina Ves.

d3) **Kruh vázaný se středem v pohybu prostém vpravo nebo vlevo stranou kombinován s vířením dvojic: vnitřní dvojice je stálá.** Tanečnice (-íci) na obvodu kruhu se vždy ve druhé části tance rozdělí do dvojic a víří na místě. (Obr. č. 31 a 31a).

Účast: ženy nebo smíšeně.

Postavení a držení jako u 2/d2).

Příklady: Kolový tanec — Pohorelá (Poloczek—Kovalčíková, Slovenské ľudové tance, str. 121)

Kružolka — Starina.

e) **Kruh vázaný se středem (jednotlivcem) ve stoji na místě. Střídání středního výběrem prostým (výměnou) nebo výběrem, spojeným se složitějším úkonem (polibkem, napod. činností atp.) a vrcholícím společným tancem dvojice.** Místo středního hráče je čestné.

Účast: ženy nebo smíšeně s muži.

Postavení čelem do středu.

Držení: za ruce v odpažení.

Příklad: Mám šáteček mám....

e1) **Jako e), ale kruh v pohybu prostém vpravo nebo vlevo stranou.**

Účast, postavení a držení jako 2/e1).

Příklady: Eliška — Brněnsko a Oslavansko (Jelínková, Kola, reje a taneční hry z Brněnska a Oslavanska, str. 96, 97, 99, 100, 101, 102, 104),

Děvčátko spanilé — Brněnsko a Oslavansko ("str. 105, 107, 108, 109, 110),

Šátečková — Brněnsko a Oslavansko (Jelínková, Kola, reje a taneční hry z Brněnska a Oslavanska, str. 39, 45, 70, 85, 87),

Šatkový tanec — Pohroní (Zálešák, Pohronské tance, str. 142, 174, 182, 192, 202, 209, 221, 246, 257),

Židličková — Brněnsko a Oslavansko (Jelínková, Kola, reje a taneční hry na Brněnsku a Oslavansku, str. 89, 90).

e2) **Kruh vázaný se středem (jednotlivcem) v pohybu prostém vpravo nebo vlevo stranou. Střídání středního (nadbytečného) hráče na principu obratnosti.** Místo středního je hanlivé.

Účast: muži a ženy smíšeně.

Postavení a držení jako u 2/e).

Příklady: Pastýř — Nedvězí (rkp. mat. Z. Jelínková v archivu ÚEF—ČSAV v Brně).

e3) **Dvojitý kruh volný (dvojice za sebou) se středem v pohybu prostém kolem středního hráče — nadbytečného.** (obr. 32). Střídání středního (nadbytečného) hráče na principu obratnosti.

Účast: ženy a muži smíšeně.

Postavení: dvojice vedle sebe levým bokem do středu, dívka vně.

Držení: chlapec dívku pravicí kolem pasu, dívka levicí na jeho rameni.

Příklady: Káčer z Horňácka. (Rkp. mat. Z. Jelínková z Horňácka).

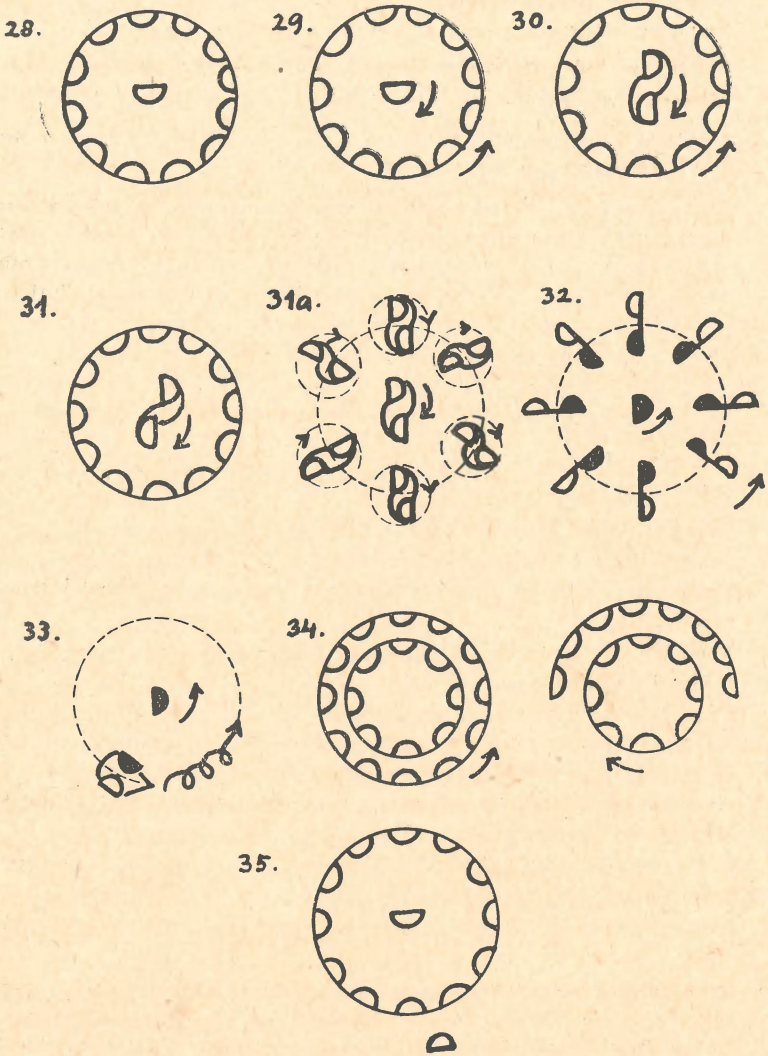

e4) **Dvojice postupující tancem po obvodu kruhu kolem středního hráče** (nadbytečného). Střídání středního; rozpad dvojic a vytvoření dvojic nových. (obr. č. 33).

Účast: muži a ženy smíšeně.

Postavení: dvojice po obvodu kruhu čelem proti sobě.

Držení: ke kolovému tanci zavřené.

Příklady: Pastéřská — Horácko (rkp. mat. Z. Jelínkové),

Pastéřská — Brněnsko (Jelínková, Kola, reje a taneční hry na Brněnsku a Oslavansku, str. 95).

f) **Kruh vázaný se středem (jednotlivcem nebo dvojicí) v pohybu prostém vpravo nebo vlevo stranou.** Počet hráčů v kruhu se mění: narůstá a zmenšuje se. Střed se postupně rozšiřuje, zatím co vnější kruh se rozpadá, a naopak. (Vytváření nového kruhu uvnitř původního). (obr. č. 34).

Účast: ženy nebo ženy a muži smíšeně.

Postavení: čelem do středu nebo mírně vpříč.

Držení: za ruce v odpažení.

Příklady: Číčence — Detva (Zálešák, Pohronské tance, str. 178; Poloczek—Kovalčíková, Slovenské ľudové tance, str. 98),

Ďumber, ďumber, ďumberija — Čertižné,

Hopa, cupa, rozmarija — Nová Sedlica,

Hráli sme sa na konópki — Priechod (Zálešák, Pohronské tance, str. 224),

Konopice — Nová Lhota (Jelínková, Ostatkový tanec „konopice" v Nové Lhotě na Horňácku, str. 127),

Lanc, lanc ešte lanc — Kamienka,

Na konopě — Kuželov (Jelínková, Dětské hry a říkadla z Horňácka, str. 69),

Na konopice — Velká (Jelínková, Zbytky jarních chorovodů v dětských hrách na Horňácku, str. 104),

Pod stolem drobce — Kuželov (Jelínková, Dětské hry a říkadla z Horňácka, str. 69),

Seje Petr proso — Velká (Jelínková, Dětské hry a říkadla z Horňácka, str. 70).

g) **Kruh vázaný ve stoji na místě se středem pohyblivým a s jedním hráčem mimo kruh. Pohybově dramatická akce vedoucí dvojice a změna jejich rozmístění v průběhu hry. Výměna dvojic po dovršení určitého úkonu.** (obr. č. 35).

Účast: ženy nebo smíšeně s muži.

Postavení: čelem do středu.

Držení: za ruce v odpažení.

Příklad: Kočka a myš. — Vápenky (Jelínková, Dětské hry a říkadla z Horňácka, str. 78).

Na kocúra a na mačku. — (Dobšinský, Prostonárodnie obyčaje, povery a hry slovenské, str. 135),

Ovčička a vlk — Dobšinský, Prostonárodnie obyčaje, povery a hry slovenské, str. 151).,

S komori do komori — Helpa (Zálešák, Pohronské tance, str. 298).

g1) **Jako g), ale kruh je v pohybu prostém.**

Účast, postavení a držení jako u g).

Příklad: Ucekaj ucekaj — Michalany (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 16.

B) Formy řetězové - řadové

I. Řetěz a jeho obměny

a) **Řetěz jednoduchý, vázaný, v pohybu prostém přímo vpřed.** (obr. č. 36).

Účast: ženy (dívky).

Postavení: za sebou natočeny mírně napravo nebo nalevo vpříč.

Držení: za ruce (pravá nebo levá vpřed).

Příklady: Hoja Ďunďa — Dubová.

Na rováš — Mlynárovce (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 67).

a1) **Dva vázané řetězy vedle sebe v pohybu prostém přímo vpřed.**

Účast: dívky.

Postavení: za sebou natočeny mírně vpravo nebo vlevo vpříč; řetězy těsně vedle sebe nebo vzdáleny několik kroků od sebe.

Držení: v každém řetězu za ruce (pravé nebo levé vpřed).

Příklad: Oj do sadu — Čabiny (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 62).

b) **Řetěz jednoduchý, vázaný, v pohybu prostém přímo vpřed, kombinován s chůzí protichodem.** (obr. č. 37).

Účast: postavení a držení jako u a).

Příklad: mimo naše území.

b1) **Dva vázané řetězy vedle sebe v pohybu prostém přímo vpřed, kombinované s chůzí protichodem.** (obr. č. 38).

Účast: dívky.

Postavení: a držení jako u a1).

Příklad: Kadzi pavička lecela — Strážske (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 43).

36.

37. 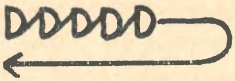

38. 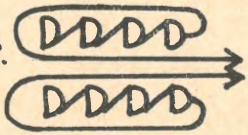

39. 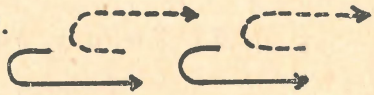

40. 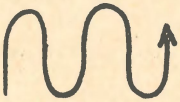

41. 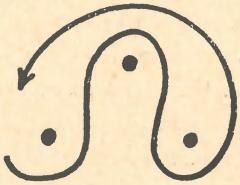

41a. 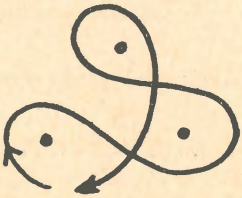

41b. 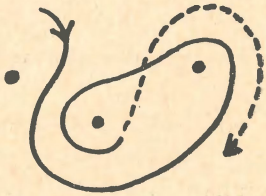

42. 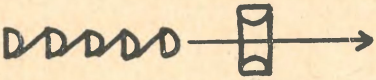

Obměny řetězu.

a) **Řetěz jednoduchý, vázaný, v podkovovitém útvaru pohybu prostém vpřed se střídavým vysouváním jednoho a druhého konce.** (obr. č. 39).

Účast: ženy.

Postavení: za sebou natočeny mírně napravo nebo nalevo vpříč.

Držení: za ruce (pravé nebo levé vpřed).

Příklad: Omilienci — Važec.

b) **Řetěz jednoduchý, vázaný v pohybu prostém vpřed po vlnovkovité dráze.** (obr. č. 40).

Účast: ženy.

Postavení: za sebou natočeny mírně napravo nebo nalevo vpříč.

Držení: za ruce (pravé nebo levé vpřed).

Příklad: Šare huši leca — Dubinné,

Šare huši leca — Nacina Ves.

c) **Řetěz jednoduchý, vázaný, v pohybu prostém vpřed s obcházením tří (pěti) pevných bodů:** vyhýbáním (obr. č. 41), obtáčením v kolečku, osmicovitým obcházením (obr. č. 41 a,b) nebo kombinováním různých způsobů.

Účast: ženy (někdy smíšeně).

Postavení: za sebou natočeny mírně napravo nebo nalevo vpříč.

Držení: za ruce (pravé nebo levé vpřed).

Příklady: Do sadu.... — Becherov, Livivská stuta (Mušinka, Vesnjani gri i chorovody str. 6),

Mindžori — Nacina Ves,

Na zelenej pažiti — Gorna Mitropolija (rkp. mat. Dr. Poloczeka),

O káčera — stř. Slovensko (z pozůstalosti P. Socháně).

d) **Řetěz jednoduchý, vázaný, v pohybu prostém vpřed po dráze ve tvaru osmice (viz Obměny kruhu prostého—j.).** (obr. č. 26).

Účast, postavení a držení jako u osmice (Obměny kruhu prostého—j.).

Příklad: Oh do sadu — Čabiny (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 61).

e) **Řetěz jednoduchý, vázaný, v pohybu prostém se zatáčením do spirály,** (obr. č. 11). Viz Obměny kruhu prostého — d).

Účast, postavení a držení: jako u spirály (viz Obměny kruhu prostého — d).

Příklad: Oj, do sadu.... — Čabiny (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 62).

Šlimak — Nacina Ves.

f) **Řetěz jednoduchý, vázaný, v pohybu prostém vpřed po různých prostorových křivkách** (kombinování chůze vpřed s chůzí protichodem, po vlnovce, ve spirále, v osmici).

Účast, držení a postavení jako u a).

Příklad: Oj, do sadu — Čabiny (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 62).

g) **Jako f), ale kombinován s chůzí v uzavřeném kroužku, s hvězdicí atp.**

Účast, postavení a držení jako u f).

Příklady: Chorovod — Kendice (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 25),

Tyty lombom — Slovinky.

h) **Dva jednoduché vázané řetězy v pohybu prostém vpřed po různých prostorových křivkách.** (Pohyby obou útvarů koordinovány).

Účast, postavení a držení jako u a).

Příklady: Oj, do sadu — Čabiny (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 62).

ch) **Řetěz jednoduchý, vázaný, v pohybu prostém vpřed kombinován s průchodem branou, tvořenou jednou dvojicí.** Brána tvořena dvojicí buď v postavení vedle sebe nebo proti sobě (Obr. č. 42).

vení vedle sebe nebo proti sobě (Obr. č. 42).

Účast, postavení a držení jako u a). Brána stojí v určité vzdálenosti před čelem chorovodu.

Příklad: Chorovod — Kendice (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 25).

i) **Řetěz jednoduchý, vázaný v pohybu prostém vpřed kombinován s průchodem branou, tvořenou první dvojicí a utvořením kolečka.**

Účast, postavení a držení jako u a).

Příklad: Tyty lombom — Slovinky.

Pávička — Malčice (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 57).

j) **Řetěz jednoduchý, vázaný v pohybu prostém vpřed kombinován chůzí po vlnovce, průchodem branou a utvořením kolečka jednoho nebo více na volném prostranství nebo kolem stromů.** (obr. 43).

Účast, postavení a držení jako u a).

Příklad: Tyty lombom — Slovinky.

k) **Řetěz jednoduchý, vázaný v pohybu prostém po různých prostorových křivkách (vlnovkách, osmicích atp.) kombinován s občasným průstupem, průpletem nebo průchodem branami.**

43.

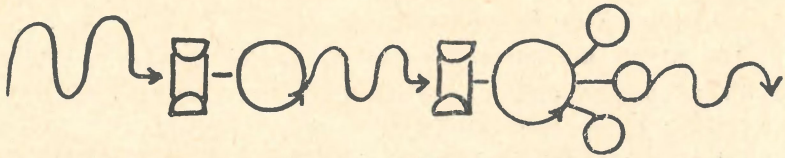

44.

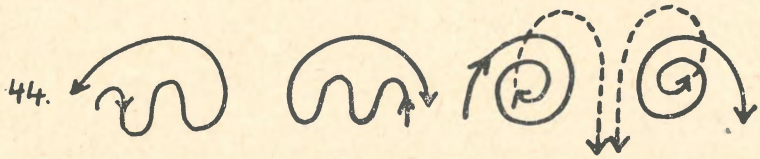

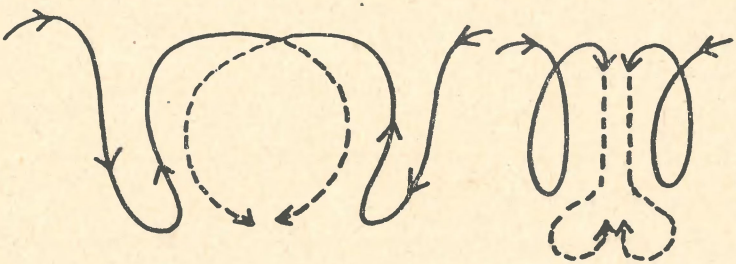

45.

46.

47.

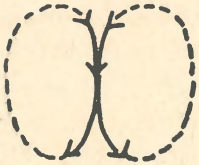

48.

Účast, postavení a držení jako u a).

Příklad: Oj, do sadu — Čabiny (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 62).

l) **Jako k), ale dva řetězy, koordinující navzájem pohyby.** (obr. č. 44).

Účast, postavení a držení každého řetězu jako u a).

Příklad: Oj, do sadu — Čabiny (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 62).

II. Zástup (dvojstup) a jeho obměny

a) **Zástup vázaný nebo volný v pohybu prostém přímo vpřed.** (obr. č. 45).

Účast: ženy (někdy smíšeně nebo i muži).

Postavení: za sebou.

Držení: oběma rukama v pase, za ruce, za sukně, za copy, za ramena; bez držení.

Příklad: Část hry Na korbáč — (Dobšinský, Prostonárodnie obyčaje, povery a hry slovenské, str. 150).

a1) **Dvojstup (jednotlivé dvojice spojeny mezi sebou za vnitřní ruce nebo volně) v pohybu prostém vpřed.** (obr. č. 46).

Účast: ženy.

Postavení: ve dvojicích za sebou.

Držení: za vnitřní ruce.

Příklad: Koj se náš pan do vojnu bral — Pstrina.

b) **Zástup vázaný nebo volný v pohybu prostém přímo vpřed, štěpící se ve dva různosměrně se rozcházející proudy s opětným scházením a tvořením jednoho zástupu.** (obr. č. 47).

Účast: ženy.

Postavení: za sebou.

Držení: za jednu ruku (pravá nebo levá vpřed) nebo bez držení.

b1) **Jako b), ale dvojstup. Dvojice se rozcházejí protisměrně a opět se scházejí a zařazují za sebe střídavě zprava a zleva.** (obr. č. 48).

Účast, postavení a držení jako u a1).

c) **Zástup vázaný v pohybu po vlnovce vpřed.** (obr. č. 49).

Účast, postavení a držení jako u a). Někdy i muži.

Příklady: Dyž byou máje měsíce — Velká (Jelínková, Zbytky chorovodů v dětských hrách na Horňácku, str. 104).

Na korbáč — (Dobšinský, Prostonárodnie obyčaje, povery a hry slovenské, str. 150).

c1) Jako c), ale s chytáním nebo „bitím" posledního prvním. Provádí se buď prostě nebo s rekvisitou (první drží v rukou metlu nebo ztočený ručník).

Účast: ženy, muži nebo společně.

Postavení a držení: jako a) (za pas).

Příklady: Káčerový tanec — Detva (Zálešák, Pohronské tance, str. 177),

Kečkový tanec — Heľpa (Zálešák, Pohronské tance, str. 289),

Metlový — Jasenná (rkp. mat. Z. Jelínkové v archivu ÚEF—ČSAV v Brně).

Řetaz — Měnín (Jelínková, Kola, reje a taneční hry na Brněnsku a Oslavansku, str. 112).

c2) Jako c1), ale se střídáním prvního v zástupu přemístěním zasaženého do čela zástupu.

Účast, postavení a držení jako u c1).

Příklady: Káčer (Dobšinský, Prostonárodnie obyčaje, povery a hry slovenské, str. 156).

d) **Dvojstup (jednotlivé dvojice spojený mezi sebou za vnitřní ruce) v pohybu prostém vpřed s obcházením tří sedících dětí a s vytvořením brány nad každým.**

Účast, postavení a držení jako u a1).

Příklad: Hoja Ďunďa — Svidník.

e) **Zástup vázaný na místě nebo v mírném pohybu stranou (úhybem) s jedním hráčem proti. Protivník chytá posledního hráče.** Výměna: protivníka a posledního hráče v zástupu (chycený se stává protivníkem, původní protivník jde v čelo zástupu) případně i výměna míst původního zástupu přebíháním posledního zezadu dopředu, nepodaří-li se protivníkovi přebíhajícího chytit. (Obr. č. 50).

Účast: ženy, muži, smíšeně.

Postavení: za sebou v zástupu, jeden čelem proti prvnímu ze zástupu. Držení: bez držení nebo každý člen zástupu drží předcházejícího za pas.

Příklady: Anděl, daj masa — Fričovce (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 8)-

Dze žitka predavajú — Jarovnice (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 11).

Jastrab — Heľpa (Zálešák, Pohronské tance, str. 288).

Káča — Moutnice (Jelínková, Kola, reje a taneční hry na Brněnsku a Oslavansku, str. 113).

Na kokše — Velká (Jelínková, Dětské hry a říkadla z Horňácka, str. 86).

e1) **Jako e), ale dvojstup na místě s jedním hráčem proti. Chytání některého člena z poslední dvojice, přebíhající vpřed.** Výměna osob: chycený jde proti, protivník a nechycený v čelo dvojstupu. (obr. 51).

Účast: ženy.

Postavení: dvojice, za sebou, proti první dvojici protivník.

Držení: dvojice za vnitřní ruce.

Příklad: Kipi kaša — Svinia (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 12).

f) **Jako e), ale s narůstáním nového zástupu za protivníkem a s postupným zmenšováním zástupu původního až po posledního hráče.** (obr. č. 52).

Účast: ženy, muži, smíšeně.

Postavení: zástup volný, jeden hráč čelem proti prvnímu ze zástupu.

Držení: bez držení.

Příklad: Kokles — Plávnica (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 38).

Na kurčatá — Michaľany (Medvecká—Nemcová, c. d., str. 19).

OBMĚNY ZÁSTUPU (DVOJSTUPU)

a) **Zástup vázaný nebo volný prochází branou, tvořenou dvojicí proti** (dvojice buď v postavení bokem k sobě čelem nebo zády proti zástupu, drží se za vnitřní ruce nebo čelem proti sobě, bokem k zástupu, drží se za obě ruce). Po projití zástupu branou se dvojice zařadí na konec. (obr. č. 53).

Účast: ženy.

Postavení: za sebou, brána opodál v postoji shora popsaném.

Držení: zástup volně, brána způsobem shora popsaným.

Příklad: Tyty lombom — Slovinky.

b) Zástup vázaný nebo volný prochází branou jako v a). Poslední člen zástupu je zajímán. Vytváření dvou táborů — zástupů za sloupy

49. 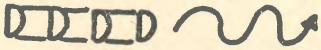

50.

51.

52.

53.

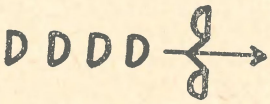

54. 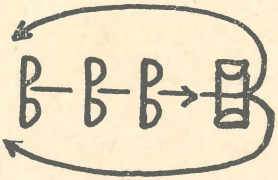

55a. 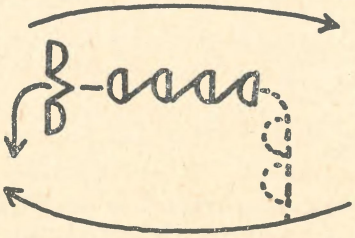

55. 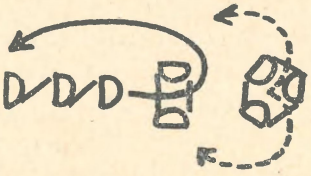

56. 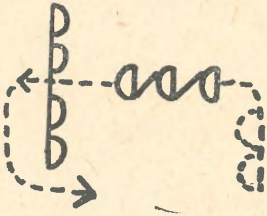

57.

brány. Přetahování. Obcházení brány v kruhu jednosměrně nebo střídavě.

Účast: ženy.

Postavení: za sebou, brána před první ze zástupu jako v a).

Držení: zástup buď za ruce nebo za pas, brána jako v a).

Příklady: Na zlaté husy — Velká (Jelínková, Dětská hra a řík. z Horňácka, str. 98).

Na zlatú bránu — Velká (Jelínková, Dětská hra a řík. z Horňácka, str. 98).

b1) Jako b), ale proházení vázaného dvojstupu branou se zajímáním poslední dvojice. Atd. Obcházení sloupů brány jednosměrně nebo střídavě. (obr. 54).

Účast: ženy.

Postavení: vázané dvojice za sebou, před první dvojicí brána bokem k dvojstupu.

Držení: dvojice za vnitřní ruce, brána za obě ruce.

Příklad: Zlatá brána — Svinia Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 12).

c) Jako b), ale bránu tvoří nejprve dvojice, pak trojice. Zástup dívek prochází nejprve po prostoru ve vlnovce; bránu probíhá střídavě v oblouku doprava a doleva. Podobně i v bráně trojité. (obr. č. 55).

Účast: ženy.

Postavení: zástup čelem k bráně, brána bočně k zástupu.

Držení: zástup za ruce (levé nebo pravé vpřed). Brána čelem proti sobě za ruce.

Příklad: Na královnu — Malčice (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 55).

d) **Zástup vázaný nebo volný prochází branou, tvořenou dvojicí v postavení čelem proti zástupu. Zajímání posledního člena zástupu. Vytváření nového útvaru ze zajatých členů a rušení původního útvaru.**

Účast: ženy.

Postavení: v zástupu za sebou; brána čelem k zástupu.

Držení: zástup volně, dvojice za vnitřní ruce.

Příklad: Na mosty — Kolbasov.

d1) **Jako d), ale kombinováno s řadou** (výchozí postavení: dvojice proti řadu. Při procházení branou přejde řad v zástup). (obr. č. 55).

Účast: ženy.

Postavení: vázaný řad proti dvojici.

Držení: řad i dvojice za ruce.

Příklad: Hoja Ďunďa — Velké Repaše.
Ej, puste nas... — Ruské.

d2) **Jako d1), ale na počátku dvě řady čelem proti sobě. Jedna řada prochází zástupem druhou řadou na libovolném místě** (viz řadové útvary). (obr. č. 56).

Účast: ženy.

Postavení: dvě čelné řady proti sobě; později zástup proti řadě.

Držení: za ruce.

Příklad: Hoja Ďunďa — Pohron. Polhora (Zálešák, Pohronské tance, str. 261).

e) **Dvojstup vázaný v pohybu prostém přímo vpřed. Procházení branami, tvořenými postupně celým dvojstupem zezadu dopředu.** (Všichni se střídají ve tvoření bran i v podcházení). (Obr. č. 57).

Účast: ženy.

Postavení: dvojice za sebou.

Držení: za vnitřní ruce.

Příklady: A na makovici — Červenica (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 32).

Bar, bar, bar, tkáme... — Pohron. Polhora (Zálešák, Pohronské tance, str. 260).

Bránička — Vyšné Raslavice (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 35).

Kač do domu kač — Pstrina.

Kač dolu, kač — Kolbasov, Príslop, Ruské, Starina.

Kačerina — Šumiac (Zálešák, Pohronské tance, str. 307).

Kački Gnati — Livivská stuta (Mušinka, Vesnjani Gri i chorovodi, str. 9).

Na rováš — Velké Repaše.

Otvor pani dverečka — Mlynárovce (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 68).

Pod hrušku, dzifčata, pod hrušku — Dubová.

e1) **Jako e), ale s pohybem dvojic vzad** (první dvojice se otočí vzat a podchází na opačný konec tunelu).

Účast, postavení a držení jako u e).

III. Řada (dvě řady) a jejich obměny

a) **Vytváření jedné vázané řady postupným připojováním členů k prvnímu po jednom.**

Účast: ženy.

Postavení: čelná řada.

Držení: za ruce.

Příklad: Šambor, šambor — Pstrina (svolávací chorovod).

b) **Dvě čelné vázané řady v pohybu prostém vpřed a vzad.** (Střídavé přibližování a vzdalování obou řad současně). (Obr. č. 58).

Účast: ženy.

Postavení: dvě řady čelem proti sobě, vzdáleny od sebe několik kroků.

Držení: za ruce.

Příklad: Oj, do sadu — Čabiny (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 63).

c) **Jako b), ale řady se při setkání prolínají průstupem, pokračují v chůzi na protější místo a tam obratem čelem vzad opět postavení čelem k sobě.** (Při prolínání i při obratu se řady pouštějí). (obr. č. 59).

Účast; postavení i držení jako u b).

Příklad: Hoja Ďunďa — Čabiny (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 63).

OBMĚNY ŘADY

a) **Dvě řady čelné, vázané. Střídavé přibližování a vzdalování. Na konec průchod dvojstupem středem po prostoru mezi oběma řadami s přemístěním řad na jiné místo.** (obr. č. 60).

Účast: ženy a muži smíšeně.

Postavení: dvě řady čelem proti sobě, vzdáleny od sebe několik kroků.

Držení: za ruce.

Příklad: Hoja Ďunďa — Vyšné Raslavice (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 33).

b) **Vázaná řada s osamělým hráčem proti. Střídavé přibližování a vzdalování hráče a řady. Postupné přemísťování hráčů z řadu k osamělému hráči.** (Řada se změnou počtu členů postupným odcházením k protějšku). (obr. č. 61, 62).

Účast: ženy.

Postavení: vázaný řad, proti jeden hráč ve vzdálenosti asi 6 kroků.

Držení: za ruce.

Jede paní z Persy — Lipov (Jelínková, Dětské hry a říkadla z Horňácka, str. 74).

58.

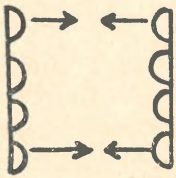

59.

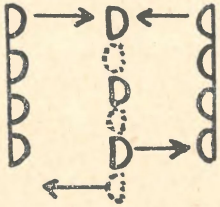

60.

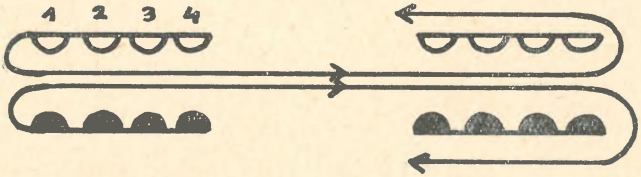

61.

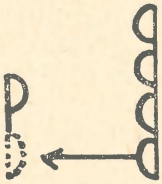

62.

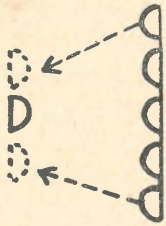

63.

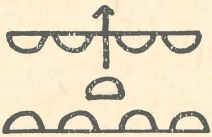

64.

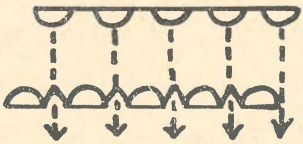

65.

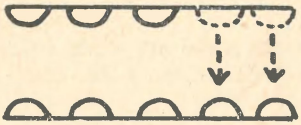

66.

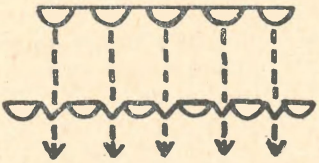

c) **Dvě řady čelné, vázané. Střídavé přibližování a vzdalování řad. Postupné zvětšování jedné a zmenšování druhé řady až po úplné zrušení.**

Účast: ženy.

Postavení a držení jako u a).

Příklad: Hoja Ďunďa — Pohronská Polhora (Zálešák, Pohronské tance, str. 261),

Idu pani grôfka — Strážske (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 47).

d) **Dvě řady čelné, vázané ve stoji na místě. V prostoru mezi řadami přebytečný hráč. Prorážení řadu středním hráčem. Zajímání členů z jednoho řadu a narůstání druhého řadu.** (obr. č. 63).

Účast: ženy.

Postavení: dvě řady čelem proti sobě, vzdáleny od sebe několik kroků. Uvnitř nadbytečný hráč.

Držení: za ruce.

Příklad: Kráľu, kráľu — Vyšné Raslavice.

e) **Dvě řady čelné, vázané v pohybu protisměrném se střídavým podcházením bran, tvořených celou řadou najednou** (jednou tvoří brány řada A, po druhé řada B). (obr. č. 64).

Účast: ženy nebo ženy a muži smíšeně.

Postavení: řady čelem proti sobě, vzdáleny od sebe několik kroků.

Držení: za ruce.

Příklad: Hoja Ďunďa — Myslava.

e1) **Jako e), ale se zajímáním členů řady A řadou B.** (Narůstání jednoho a zmenšování druhého řadu). (obr. č. 65).

Účast: ženy.

Postavení a držení jako u e).

Příklad: Holodar — Vyšné Raslavice (Medvecká—Nemcová, Dětské hry a tance z vých. Slovenska, str. 36).

e2) **Jako e), ale kombinováno s jinými úkony** (např. s vířením dvojic aj.).

Účast, postavení a držení jako u e).

Příklad: Hoja Ďunďa — Myslava.

f) **Dvě řady vázané za sebou v pohybu stále vpřed se střídavým podcházením bran, tvořených jednou řadou A, po druhé řadou B.** (obr. č. 66).

Účast: ženy.

Postavení: dvě řady za sebou.

Držení: za ruce.

Příklad: Žeňte kačky na mlačky — Čabiny (Medvecká—Nemcová, Detské hry a tance z vých. Slovenska, str. 63).

g) **Řad čelný, vázaný ve stoji na místě, kombinován s průpletem druhého vázaného řadu (řetězu) mezerami mezi jednotlivými hráči.** (obr. č. 67).

Účast. ženy.

Postavení: řad čelný. Vedle řetěz hráčů.

Držení: za ruce.

Příklad: Svine márne — (Dobšinský, Prostonárodnie obyčaje, povery a hry slovenské, str. 146).

h) **Jako g), ale prochází jednotlivec nebo vázaná dvojice sem a tam.** (obr. č. 68).

Účast: smíšeně.

Postavení a držení: jako u g), avšak místo řady druhé dvojice.

Příklad: Na kadlca — nelokalisováno (Bartoš, Naše děti, str. 206).

ch) **Jako h), ale počet proplétajících se stále zvětšuje, zatím co původní řad se zmenšuje.**

Účast: ženy.

Postavení a držení jako u h).

Příklad: Pletla jsem — Řeznovice (Jelínková, Kola, reje a taneční hry z Brněnska a Oslavanska, str. 117).

i) **Dvě vázané řady čelné, spojené navzájem za ruce a tvořících ze spojených paží most. Chůze jednotlivých členů po spojených rukou postupně od konce vpřed s novým vytvářením mostu.** (obr. č. 69).

Účast: ženy.

Postavení: řady čelem proti sobě, vzdáleny od sebe 1 krok.

Držení: protějšky za obě ruce vpředu.

Příklad: Zahrada — nelokalisováno (Dobšinský, Prostonárodnie obyčaje, povery a hry slovenské, str. 157).

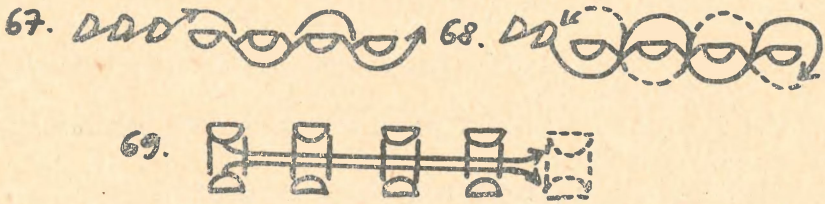

C) Formy křížové

I. Kříž a jeho obměny

a) **Čtyři vázané dvojice v postavení do kříže. Střídavé přebíhání dvou a dvou protějšků s podbíháním branou.** (obr. č. 70).

Účast: ženy.

Postavení: 4 dvojice do kříže čelem do středu.

Držení: dvojice za vnitřní ruce.

Příklad: Popod ruku — Rejdová.

b) **Probíhání dvojice branami do kříže ve vázaném kruhu** (viz Kruh a jeho obměny, obr. č. 21).

Účast, postavení, držení a příklad viz Obměny kruhu prostého, h).

70.

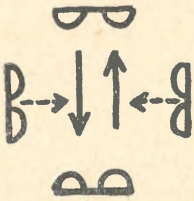

D) Formy skupinové

I. Skupina volná a její obměny

a) **Pohyb volné skupiny se symbolem—figurou v čele nebo uprostřed.** (obr. č. 71).

Účast: ženy.

Postavení: ve volném útvaru — v hroznu, houfu — čelem vpřed. V čele nebo uprostřed houfu symbol.

Držení: volně.

Příklady: Morena — Hrubá Vrbka (Jelínková, Dětské hry a říkadla z Horňácka, str. 148),

Panna královna — Javorník (rkp. mat. Z. Jelínkové v archivu ÚEF—ČSAV v Brně).

Smrť — Priechod (Zálešák, Pohronské tance, str. 228).

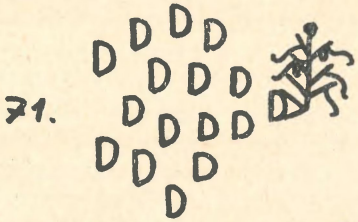

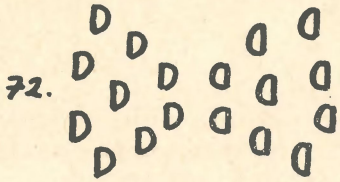

b) **Chůze ve skupině jako v a) kombinována s otáčením v kolesu nebo s vířením ve dvojicích.**

Účast, postavení a držení z počátku jako u a).

Příklad: Marejna — Šumiac (Zálešák, Pohronské tance, str. 306), Muria — Povrazník (Zálešák, Pohronské tance, str. 248).

c) **Dvě volné skupiny proti sobě. Střídavé honění a chytání jedné a druhé skupiny** (event. kombinováno s vířením dvojic). (obr. č. 72).

Na husy a pávy — (Dobšinský, Prostonárodnie obyčaje, povery a hry slovenské, str. 163).

d) **Jednotlivec proti skupině volné. Honění a chytání. Střídání jednotlivce s hráčem ze skupiny.** (obr. č. 73).

Účast: ženy.

Postavení: skupina — hlouček, uprostřed hráč K, mimo skupinu hráč J.

Držení: bez držení.

Příklad: Na kuřátko a na jestřába — (Němcová, Spisy VII — Studie národopisné, str. 706).

РЕЗЮМЕ

В более старых собраниях песен, в сборниках материала, в архивах народных песен и танцев, да часто еще и прямо на местах, мы встречаемся с особыми видами коллективных танцев, исполняемых обычно девушками, иногда вместе с парнями или, как исключение, только парнями, или же взрослыми женщинами и мужчинами. Ранней весной, весной или летом наиболее естественным местом для этих танцев были луг или деревенская площадь, менее годилось для этого закрытое помещение.

С хореографической точки зрения это касается трех видов танцев. Прежде всего это танцы, сущностью которых является хождение по различным кривым, сопровождаемое пением соответствующих песен (хождение по кругу, по восьмерке, по волнистой линии, с обходом различных точек, в рядах, в формациях, с различными видами подлезания, проходки, прохода под »воротами« и т. п. К другой группе относятся танцы в кругу или в нескольких кругах, концентрических или образованных рядом, кружащихся с различными видами шагов, часто с вариациями и украшаемых ритмически. Их танцуют тоже или только в сопровождении пения (»карички« в восточной Словакии, колеса в средней Словакии, кола в брненской области и в Горацко) или же в сопровождении инструментальной музыки (Ходско, средняя Словакия, Иглавский край). Третьей группой являются различные подвижно-драматически-пантомимные формы, исполняемые в формациях прямой линии, круга и т. п., сущность которых перемещается в большей или меньшей степени из области плясовой выразительности в область драматическо-пантомимную. Они тоже сопровождаются пением, часто имеющего форму диалога.

Танцы первой группы называем, вообще, хороводами, танцы второй группы колами и третьей группы — хороводными играми.

Танцы всех трех групп часто связаны с какими-нибудь событиями или праздниками (как, например, на Пасху в восточной Словакии) и исполняются в установленном порядке (хороводы-игры-кола), иногда хороводы-кола-игры и т. д.). Эта тесная связь хороводов была причиной того, что с течением времени некоторые игры потеряли свою первоначальную драматически-плясовую форму и приняли форму некоторых хороводов (как, например, Гойя Дюньдя из Бехерова у Бардейова и так далее).

В настоящее время хороводы у нас танцуют, главным образом, в восточной Словакии в соединении с играми, как, так назыв. »Пасхальные весенние игры«. В краях и областях, в которых современные влияния

сильнее проявляются, хороводы уже большею частью не танцуют, за немногими исключениями (»краловнички« в Моравии), или же они удержались в репертуаре детей, как детские игры.

Важным свойством хороводов и большинства хороводных игр является то, что они во многих случаях сохраняют связь с определенными, привычно называемыми, событиями или со временами года, с которыми они, по всей вероятности, были связаны в прошлом.

В настоящей статье обращаем внимание, главным образом, на хореографические формы хороводов, кол и хороводных игр и попытаемся их классифицировать, исходя из их пространственной орнаментики и тех элементов движений, которые влияют на изменение формаций (проплетание, взаимное прохождение рядов, проходка »воротами«, проходка промежутками в рядах, кружение под рукой партнера и т. д.).

Хороводы по хореографическим формам и по главным линиям в плане можно разделить на формы — круга, ряда, креста и группы. В каждой из этих главных групп хороводы, кола и игры можно разделить еще на подгруппы и виды, которые возникали влиянием пространственных вариаций, умножения или разделения первоначальных формаций, присоединения новых элементов движения, изменяющих формации или развивающих и изменяющих первоначальные элементы и, наконец, путем комбинирования различных элементов и форм. При этом обращается внимание на то, чтобы систематизация отдельных форм производилась всегда от более простых форм к более сложным.

Обзор форм

А. Круговые формы

I. **Простой круг и его видоизменения**

1. Круг связанный или свободный без центра
   Видоизменения простого круга
2. Круг связанный или свободный с центром

Б. Формы цепочки и рядов

I. **Цепочка и ее видоизменения**
   Видоизменения цепочки

II. **Последовательный ряд (парный ряд) и его видоизменения**
   Видоизменения последовательного ряда

III. **Ряд (два ряда) и его видоизменения**

Видоизменения ряда

В. Крестовидные формы

I. **Крест и его видоизменения**

Видоизменения креста

Г. Групповые формы

I. **Свободная группа и ее видоизменения**

Sušilovy záznamy názvů etnografických skupin

Hannah Laudová

Pro nově vyhlášenou dotazníkovou akci Národopisné společnosti československé mohou být vítaným příspěvkem i nepublikované starší sběry. K dotazu č. 7. uveřejněnému ve Věstníku NSČ 1965 lze uvést doklady, které poskytují dosud nezveřejněné rukopisné listy (patrně sběratelské sešity) Fr. Sušila, uložené ve Státním archívu v Brně z fondu bývalého Zemského archivu, rukopisné sbírky, č. prot. 599, zaregistrovaného v r. 1911. Nejedná se o známý Sušilův rukopis ke sbírce s Bartošovými margináliemi, ale o soubor volných listů, které svým charakterem mluví spíše pro to, že sloužily sběrateli k bezprostřednímu záznamu v terénu. Zachycují pravděpodobně sběr z let čtyřicátých až padesátých. Rozborem rukopisu a zejména jeho zhodnocením pokud jde o dokumenty o lidovém tanci, jsem se zabývala ve zvláštní práci. Jako příspěvek k dotazníkové akci zde uvádím řadu vyexcerpovaných údajů o pojmenováních různých etnografických skupin a přezdívkách na Moravě. V moravské lidopisné literatuře byly již tyto údaje zajisté částečně využity — zejména v pracích Bartošových. V rukopise také netvoří nějaký komplet, ale jsou porůznu roztroušeny. Přesto však uspořádány v určitý celek jsou pozoruhodné především proto, že podávají zprávy čerpané od neanonymních lidových informátorů, jejichž příslušnost k jednotlivým článkům etnografických oblastí tu je také uvedena. Shoda nebo různost těchto údajů často také poskytuje zajímavou konfrontaci.

Poznámka ke způsobu přepisů:

zápisy jsou záměrně interpretovány v přesném znění tak, jak je uvádí rukopis. Protože v celém komplexu materiálu vznikají některé pochybnosti o přesném určení lokalit, jsou doplněné části názvů míst vloženy do závorek.

Názvy etnografických skupin

Rukopis Fr. Sušila, Moravské národní písně a zvyky, Zemského archivu, prot. č. 599

	Rukopisný záznam Fr. Sušila	Informátor, lokalita	Fol.
Záhoráci[1])	Záhoráky jmenují Blatňáci Boskovjany u Střílek	Kozel z Hané z Osvětiman	49b 20
Podhoráci[1])	za Litovel, Loštice, Mohelnici	Kozel z Hané	49b
Zábrňáci	jsou u Troubska atd., jenž mají u místo o a po l vynechají i — např. zlčka, hlna; což i v Líšné, v Obřa(nech), v Malom(ěřicích), Husov(icích).	Kozel z Hané	49b
Moravci	jsou u Brna	Kozel z Hané	49b
Podlesáci	všem, co jsou okolo Brna u Střílek	u Žarošic Vacha z Hané	38 49b
Moravčíci	jsou v Osvětimanech[2])	z Osvětiman	20
Zámoravčíci	u Kroměříže	Vacha z Hané	49b
Hanáci	u Slavkova a u Brna[3]) u Napajedel a Kyj(ova) jsú Hanáci; největší Haná u Kroměříža	Kazel z Hané z Vlachovic u Val Klob.	49b, 19b 44b

	Rukopisný záznam Fr. Sušila	Informátor, lokalita	Fol.
Čuháci	okolo Kojetína[4]) za Slavkovem ke Kyjovu	Kozel z Hané Vacha z Hané	49b 49b 20,22
Blatňáci	na Blatoch,.... za nima Horáci[5])	Vacha z Hané	49b
Horáci[1])	u Bilovic těm, co nosí široký klobouk; černý gatě u Šaratic; u Žarošic mají belý kordule i muský má a je vyšívaná; má střapečky po straně	Kozel z Hané, Vacha z Hané u Žarošic	49b 38
Zámoravci	za Moravu u Hradiště	z Ořechova u Luh(ačovic)	19b
Doláci	u Brodu a Hradišča[6]) u Brna od Tišnova do Hustopeče k Šaraticím, jež staří u Brna jmenovali Habáni	z Vlachovic Kozel z Hané Kozel z Hané	44b 49b 49b
Podlužáci	pod Dolákama u Veselí, Kunova, Milokoše[7]) až do Hranic, až do Břeclavy sú u Mutěnic	z Ořechova u Luh(ačovic) z Osvětiman	19b 20
Zálešáci	v Ořechově u Luh(ačovic) jsou Zálešáky na Ořechově jsú Zálešáci a tam říkajú: pisal	z Ořechova z Vlčnova	19b 39
Horňáci[8])	u Bystrice, za nima Valaši u Vsetína	Vacha z Hané z Vlachovic	49b 44b
Valaši	totéž		

	Rukopisný záznam Fr. Sušila	Informátor, lokalita	Fol.
Slováci	šol sem u Korytné, u Slavkova a Brodu	z Ořechova	19b
Do podhoří	praví Hanák, když jede pro víno na Slovensko	Kozel z Hané	49b
Laši[9])	až k Frenštátu Laši, od Přib; dle jiných až k V (nečit.)	V Slezsku, z Kopřivnice	23b
Gorali	za Frýdkem, bok v horách jsú Gorali, t. j. horáci, ale v Příboře je jmenují Gorali		22

Poznámky:

[1]) L. Niederle poukazuje na to, že tato pojmenování jsou obecná u všech moravských kmenů. Srov. Slovanský svět, Praha, 1909, str. 95 ad.

[2]) Tamtéž: při Moravě (Kroměříž).

[3]) Tamtéž: jádro Vyškov, Hulín, Přerov, Olomouc, Prostějov; viz dále i specifikaci na Hanáky „červené" a „žluté".

[4]) Podle Bartošovy Dialektologie moravské, Brno, 1886 — čúhať = dívat se nepozorovaně, např. klíčovou dirkou, Kyjov.

[5]) Srov. cit. stud. Niederlovu: Blatáci (Prostějov při Blatě).

[6]) Tamtéž: od Čejkovic a Hustopeče kolem Kyjova, Bzence, Buchlovic, Napajedel, Kvasic a Malenovic ke Zlínu.

[7]) Tamtéž: u Břeclavi.

[8]) Tamtéž: Kopaničáři (Horňáci).

[9]) Tamtéž: Opavsko a český pruh Těšínska, Příbor, Brušperk, Mor. Ostrava, Místek a Frýdek, Suchdol, Nový Jičín, Štramberk a Frenštát.

Přezdívky obyvatel různých oblastí

Rukopis Fr. Sušila, Moravské národní písně a zvyky, sbírky Zemského archivu, prot. č. 599.

	Rukopisný záznam Fr. Sušila	Informátor, lokalita	Fol.
Bačkoráři	u Zlína, Malenovic		20
Baruše	Barky, Barčák — přenošejú šaty staré, u Brodu		20
Baruškáři	oštěpy, švařečky za Bystřicí		51
Bečváci	pepřkaři — jsú Kojeťáci, roste tam pepř		22
	v Kojetíně, že tam moc pepřu roste		49
Čuháci	za Strážnicí, u Kojetína,		20
	za Slavkovem ke Kyjovu		49b
Fazuláci[1])	v Obřanech a Maloměřicích		49
Galáci[2])	za Slavkovem		22
Gatjaci	v Lovčičkách, Borkovanech, Hoštěrádkách,		51
	Kyjově, u Klobouk u Hustopeče		49
	Kožené gatě sú Hanáci	z Vlčnova	39
Habáníci[3])	= hubkaři		49
Handělíci	u Pačlavic		20
Holináci	u Holešova a u Kvasic		49b
Kolomazníci	u Brodku, v Želči, Hor. Otaslavicích		49,22

	Rukopisný záznam Fr. Sušila	Informátor, lokalita	Fol.
Kopaničáři	u Brumova, Slováci to na horách bydlící u Hrozenkova	Kozel z Hané	49b
Kopčári	choďá v pletených botách		20
Olejkáři	kolo Lipníka		22
Pasečníci	Pasečáci, Kopaničaři	Kozel z Hané	49b
Pepřkáři[4])	viz Bečváci		22
Vápeníci	u Vyškova, v Lažanech, v Bukovanech, Ochozi, ad.		49b 22 49

Poznámky:

[1]) Srov. P. Sobotka, Kratochvilné historie měst a míst státu československého, Praha, 1919, str. 194: „... v Obřanech u Brna sázejí mnoho fazulí, z nichž berou svou výživu...".

Tamtéž, str. 180: „V Kojetíně seli pepř, ale nevzešel jim, zato však ujala se jim přezdívka pepřkařů".

[2]) Srov. Fr. Bartoš, Dialektologie moravská II — „gality", veliké gatě (Jevíčko).

[3]) Viz „Doláci", předchozí materiál.

[4]) = 1

Pokračování seznamu příspěvků zaslaných dopisovateli NSČ v době od 23. 11. 1966

Václav Braný, Přestavlky: 15. 3. 67, čj. 404/67
Lidová píseň o Kačence: „Světe, světe.... 1 str. střoj.
Les „v zabitém" obsah listiny z archívu far. úřadu v Křečovicích 1 str. stroj.

Václav Broukal, Žarošice 22. 5. 67, čj. 839/67
Jak se za stara bydlelo a stavělo v Žarošicích na Žďánsku 21/2 str. stroj.

Josef Cedidla, Seninka 26. 1. 67, čj. 115/67
II. část lidového vyprávění 21/2 str. stroj.

Anna Dřevjaná, Janovice 11. 1. 67, čj. 58/67
O tym, jak se u nás smažila a do dneška smaží vaječina 2 str. ruk.

Frant. Dlouhý, Břehy 28. 11. 66, čj. 1344/66
Zpráva o jarmarečních písničkách z let 1795, 1798, 1799 a další z 1. pol. 19. stol.

A. Gorlová, Slavičín 1. 2. 67, čj. 164/67
Povídka: O Železném Janovi 10 str. stroj.

Frant. Jandová, Vysoké n. Jiz. 23. 5. 67, čj. 858/67
Jak se kdysi pralo prádlo 3 str. stroj.

Vlasta Kamencová, Javorník 13. 1. 67, čj. 74/67
Pověsti z kraje pod Pradědem
(36 pověstí, doloženo četnými fotogr. význačných míst Javornicka)

Frant. Krejčová, Chlum 23. 5. 67, čj. 859/67
Mizející jména a přezdívky 2 str. rukop.

Václ. Kreisinger, Kolesa 26. 1. 67, čj. 113/67
O putování P. Ježíše se sv. Petrem po zemi 2 str. ruk.
O vojenských hromadných hrobech v 1. světové válce v okolí města Mostu u obce Souši 1 str. ruk.
Zpráva o založení vesničky Kolesa u Kladrub n. L. 1 str. ruk.
Neštěstí na dole Prinz Eugen u Mostu 2 str. ruk.

Josef Kukulka, Vlčnov 20. 3. 67, čj. 408/67
O kózlátkoch (variace pohádky místním nářečím 1 str. stroj.
O vlčnovském kotáru
(Pověst o velikosti vlčnovsk. katastru) ½ str. stroj.

Ant. Laun, Lužná 13. 1. 67, čj. 75/67
Draní peří 2 str. ruk.
Vánoční zvyky dříve a dnes 21. 12. 66, čj. 1535/66

Ant. Laun, Lužná 26. 1. 67, čj. 116/67

Jak se v Lužné na Rakovnicku slavil masopust 3 str. ruk.
Velikonoce v Lužné na Rakovnicku 4 str. ruk.
Jaro na vsi 1 str. ruk.

Václav Macák, Třímany 7. 4. 67, čj. 542/67

Julie baronka z Rumeskirchů
(poslední zámecká paní) 15 str. stroj.
Kronika Třímanská
Strejček Hajnejch — publikace 7 str.
Vojtěch Vlastimil Janota 1828—1907
spisovatel, redaktor a vlastenecký profesor český 5 str. stroj.

dr. Alf. Macek, Mikulov 23. 1. 67, čj. 103/67

Okna kostelů jihomoravských 4 str. rukop.

Josef Malý, Košice — dříve Ostrava

Slovníček nářečí frýdlantského 61 str. stroj.
Lexikální dotazník pro nářečí severových.
Moravy — sestavil Ad. Kellner 56 str. stroj.

Boh. Malotín, Praha 1 14. 2. 67, čj. 242/67

Jak se léčívalo v Podkrkonoší
spisek od dr. Lad. Kaizla

Ant. Mandelíček, Malčice 15. 2. 67, čj. 245/67

Staré zvyky 6 str. ruk.
Malčice o. Krumlov 5 str. ruk.
Výpis z německé kroniky obce Malčice 71/2 str. ruk.

Aug. Moravec, Čečovice 26. 1. 67, čj. 111/67

Co dovedly bahenní světýlka 6 str. strojop.

Jan Morkes, Dlouhá Třebová 8. 3. 67, čj. 363/67

článek o Dlouhé Třebové 2 str. ruk.
1 str. mapka

M. Navrátil, Kojetín 20. 3. 67, čj. 406/67

Robota na Kojetínsku
brož. 7 str. 1895
(Ondř. Pisch.)
Včelařský plkačke
výňatek z Věstníku 1 str. stroj.

Jos. Ogrodník, Bojkovice 17. 5. 67, čj. 769/67

Kopanice, ach Kopanice 18 str. stroj.

dr. Josef Skála, Skalice 10. 2. 67, čj. 221/67

Pověst o vzniku Skalice 2 str. stroj.

Václav Slezák, Dobrá Voda 19. 6. 67, čj. 1139/67
Základ pumpařiny malý formát 15 str. ruk.
4 archy nákresů

Ant. Suchánek, Dluhonice 31. 5. 67, čj. 933/67
Promluvy při svatbách a 2 zpěvy při jarním vynášení smrti v Boršicích u Buchlovic 3 str. stroj.

Libuše Sušilová, Val. Klobouky 21. 12. 66, čj. 1533/66
Pohádka o Pokludníčkovi 3 str. stroj.

Stan. Sýkora, Stará Voda 25. 1. 67, čj. 112/67
Pohádky na prahu 20 stol. 23 str. rukop.
Pokračování kroniky Vinc. Sýkory 21. 2. 67, čj. 287/67 11 str. ruk.

Václav Ševčík, Unhošť 27. 1. 67, čj. 126/67
Zprávy Melicharova Vlastivěd. muzea v Unhošti
č. 1/29 1966
č. 2/30 1966
č. 1/27 1965
č. 2/28 1965

Václav Broukal, Žarošice 28. 11. 66, čj. 1345/66
Císař Josef II. na cestách a chytrý sedláček 5 str. rukop.
O fšách 3 str. rukop.

ZPRÁVY

VÝSTAVY

Národopisné oddělení Historického muzea — Národního muzea v Praze uspořádalo za léta 1965 a 1966 ve svém nově zřízeném výstavním sále řadu tématických výstav. Věnovalo je hlubšímu osvětlení těch problémů lidové kultury, které mohly být v trvalé exposici sbírek jen nadhozeny jak pro nedostatek místa, tak proto, aby se příliš zevrubným probíráním jednotlivých detailů nenarušila názornost hlavní myšlenky exposice. Muzeum se přitom zaměřilo zejména na otázky lidového umění a problémy jeho vývoje a současné podoby, protože taková témata, dovolující komorní zpracování vhodné pro nevelký výstavní sál muzea, považuje za jeden z důležitých námětů dnešní etnografické práce.

První byla z této řady výstav 21. května 1965 otevřena exposice Lidové hračky. Obsahovala přehled hraček z území našeho státu doplněný ukázkami hraček některých evropských národů; materiál byl čerpán z rozsáhlé a velmi cenné sbírky lidových hraček, uložené ve sbírkách národopisného oddělení a doplněné v poslední době také sbírkou hraček vytvořenou E. Hercíkem, kterou národopisnému muzeu odevzdalo ze svých fondů pražské Uměleckoprůmyslové muzeum. K výstavě byl vy-

dán drobný tisk se studií o našich lidových hračkách z pera autorky výstavy H. Johnové. Po skončení byla tato výstava zapůjčena dalším muzeím — do Českého Těšína (10. 9. — 20. 10.), do Frýdku—Místku (25. 10. — 20. 11.), do Ostravy (leden—únor 1967) a do Opavy (březen—duben 1967).

Na podzim roku 1965 připravilo národopisné oddělení spolu s Archeologickým ústavem ČSAV vzpomínkovou výstavu k stému výročí narození zakladatele a prvního správce Národopisného muzea československého univ. prof. dr. Lubora Niederla. Výstava byla slavnostně otevřena 26. září 1965 a trvala do počátku prosince. Obsahovala přehled života a díla Niederlova; vystavený materiál pocházel z majetku rodiny Niederlovy — nyní je uložen v archívu ČSAV—, z archívu a knihovny národopisného oddělení, a archívu ČSAV a z Ústavu dějin Karlovy University. Autorem libreta výstavy byl vědecký pracovník Archeologického ústavu ČSAV dr. Zdeněk Váňa, CSc., v národopisné části spolupracovala dr. Helena Johnová, CSc. K výstavě vydalo národopisné oddělení publikaci obsahující Niederlův program Národopisného musea, doplněnou vloženými fotografiemi—zvětšeninami z Niederlových negativů, zachycujících lidovou architekturu a kroje ve Veletinách. — Také tato výstava byla po skončení zapůjčena, a to muzeu v Klatovech.

V roce 1966 byla jako první uspořádána výstava Současní lidoví řezbáři, zahájená 23. ledna 1966. Obsahovala soubor dřevořezeb dvou žijících tvůrců, Pavla Bavlny ze Štiavníka a Josefa Chvály z Prachatic. Dílo obou umělců, kteří se začali řezbářství věnovat teprve nedávno, se od sebe výrazně liší způsobem zpracování materiálu i výtvarným pojetím. Výstava objevně poukázala na životnost a současnou formu i kořeny lidového umění a tím vzbudila velkou pozornost u návštěvníků i v tisku. Její autorka dr. Alena Plessingerová, CSc. napsala i text průvodce, který byl k výstavě vydán. Při dlouhodobé přípravě výstavy byly sbírky národopisného oddělení obohaceny o cenný soubor děl obou tvůrců. Na otevření výstavy pozvalo muzeum kromě autorů i skupinu žen ze Štiavniku, které ve svých starobylých krojích zazpívaly lidové písně.

Druhá výstava roku 1966, Lidové umění Jugoslávie, byla zahájena 29. května. Tvořil ji soubor exponátů ze sbírek Etnografického muzea v Bělehradě, který oddělení převzalo od Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Obsahoval zejména vynikající ukázky lidového oděvu, textilu a dřevořezeb. K jeho nainstalování vyslalo bělehradské Etnografické muzeum kustodku Ratislavu Vukotič. Vernisáže výstavy se zúčastnili zástupci velvyslanectví Lidové republiky Jugoslávie. K výstavě byl vydán malý katalog.

Důležitým krokem národopisného oddělení při hledání nových, současných forem výtvarného vyjádření širokých lidových vrstev byla třetí výstava, Naivní obrazy, kterou byl zveřejněn soubor tzv. naivního u-

mění, zakoupený ministerstvem školství a kultury jako reprezentativní kolekce a uložený v národopisném oddělení Hm. Jeho autorem je dr. Arsen Pohribný, který spolu s vědeckými pracovnicemi muzea vybral artefakty těch tvůrců, jejichž díla formálně nebo způsobem přístupu k ztvárnění uměleckého záměru souvisejí s tradiční lidovou uměleckou tvorbou a tím i se sběrným programem národopisného oddělení Hm. Dr. A. Pohribný s dr. H. Johnovou byli také autory výstavního katalogu.

V prosinci 1966 byla uspořádána výstava Lidové jesličky. Při práci na této dlouhodobě chystané akci byla bohatá sbírka lidových betlémů, chovaná v národopisném oddělení, nově uspořádána, v jednotlivostech doplněna a celá nově vědecky zpracována. Výstava, obsahující jen exponáty z vlastních fondů muzea, byla zahájena 16. prosince. Její autorkou byla H. Johnová. Na vernisáž pozvalo muzeum skupinu chlapců ze Ždiaru pod Tatrami, kteří zazpívali koledy a předvedli ždiarskou obchůzku „betlehemců" s pastýřskou vánoční hrou. Jako katalogu bylo k této výstavě použito kalendáře Národního muzea, obsahujícího jesličkové figurky ze sbírek národopisného oddělení a úvodní studii i zevrubné popisy ilustrací z pera dr. Aleny Plessingerové, CSc. Výstava, obsahující přehled hlavních jesličkových typů a betlémářských oblastí z území našeho státu, měla velký ohlas u návštěvníků i v tisku.

*

Československé lidové umění ve Vídni

Ve dnech 22. března až 11. dubna 1965 byly v obchodním domě Gerngross ve Vídni uspořádány Tři československé týdny. Tato obchodně-propagační akce, organizovaná čs. podnikem zahraničního obchodu Rapid, byla na žádost rakouské strany doplněna výstavou československého lidového umění, jejíž realizací bylo pověřeno **národopisné oddělení Historického muzea — Národního muzea v Praze.** Pracovníci národopisného oddělení sestavili k této příležitosti ze svých sbírek soubor pěti set předmětů — dřevořezeb, lidových krojů a výšivek, keramiky, předmětů zvykových, hlavně velikonočních (např. velkou kolekci kraslic) a zařízení severočeské světnice z první poloviny 19. století. Autorka libreta výstavy dr. A. Plessingerová, která výstavu ve Vídni také nainstalovala, provedla ve spolupráci s ostatními odbornými pracovníky oddělení výběr materiálu tak, aby podával přehled tradičního výtvarného umění českého a slovenského lidu.

Výstava měla mezi návštěvníky i v tisku velký ohlas; výrazem úspěchu bylo i to, že pořadatel — obch. dům Gerngross — požádal, aby byla o týden prodloužena, takže trvala až do 19. dubna.

Obrazy lužickosrbských lidových krojů v NDR

Z iniciativy Muzea pro srbskou historii a lidovou kulturu (Muzej za serbske stawizny a ludowědu) ve Wojerecích (Hoyerswerda) byla v

roce 1965 uspořádána v řadě měst Horní i Dolní Lužice výstava obrazů lužickosrbských lidových krojů národního umělce Ludvíka Kuby. Poprvé se tak hlavní část souboru krojových portrétů, pořízených L. Kubou ve dvacátých létech našeho století na dvou velkých studijních cestách do Lužice, dostala jako celek na místa svého vzniku a byla jako soubor vystavena.

Uspořádáním a organizací této akce bylo jako majitel obrazů pověřeno národopisné oddělení Historického muzea — Národního muzea v Praze. Pracovníci oddělení vybrali spolu s pořadateli výstavy v NDR — Srbským muzeem, jehož poradcem byl národní umělec M. Nowak — Njechornski, 49 pláten ze čtyř srbských krojových oblastí; jeden z dolnolužických portrétů a autoportrét L. Kuby byly vypůjčeny z Národní galerie. Výstava, obsahující soubor obrazů z jediného, nedlouhého Kubova tvůrčího období ovšem nemohla podat názor o uměleckém charakteru celého Kubova díla a byla proto přirozeně zaměřena spíše na zajímavosti motivické a na etnografické zvláštnosti lužickosrbské lidové kultury; jako taková splnila kromě poslání výtvarného i účel naučný a silně zapůsobila zejména v oblastech s živou krojovou tradicí. Byla postupně nainstalována v šesti místech: 5. 6. — 4. 7. 1965 v Budyšíně, 9. 7. - 8. 8. ve Wojerecích (Hoyerswerda), 14. 8. - 2. 9. v Kamjenzi (Kamenz), 4. — 7. 9. v Chróščicích (Krostwitz), 10. 9. — 10. 10. v Lubnjowě (Lübbenau) a 15. — 31. 10. v Lukowě (Luckau), vesměs v místních muzeích. Instalaci prováděly pracovnice národopisného oddělení za spolupráce zaměstnanců příslušných muzeí a srbského muzea ve Wojerecích. Potěšující byl upřímný zájem o výstavu, projevovaný jak německými úřady, tak nejširšími kruhy, především srbskými, a přátelství a vlídná i účinná pomoc všech místních pracovníků. Výstava byla doplněna dvěma přednáškami dr. H. Johnové o Ludvíku Kubovi, jeho životě a významu jeho díla pro studium lidové kultury, které byly proneseny v Budyšíně a v Kamjenzi.

Podle údajů wojereckého muzea navštívilo výstavu za celou dobu jejího trvání na 10.000 osob.

Slovenská lidová plastika v Praze

Ve dnech 23. března až 14. května 1967 hostilo národopisné oddělení Historického muzea — Národního muzea v Praze pozoruhodnou výstavu slovenského lidového umění. Byl to soubor šedesáti nejkrásnějších a nejznámějších slovenských lidových dřevořezeb, sošek sakrální povahy, převzatý od Slovenského národního muzea. Tento soubor, sestavený vědeckou pracovnicí Slovenského ústavu památkové péče a ochrany přírody dr. Soňou Kovačevičovou, CSc. z fondů patnácti slovenských muzeí, byl původně pořízen pro film Balada v dreve a tvořilo jej na sto lidových plastik. V létě 1966 byly vystaveny jako impozantní a výtvarně nesmírně účinný přehled slovenské sakrální plastiky v národopisném odboru SNM v Mar-

tině. Odtud byla výstava po provedení výběru a omezení na šedesát exponátů přenesena do Bratislavy a posléze do Prahy. V národopisném oddělení Hm. byly plastiky vystaveny ve výstavním sále oddělení jako komorní soubor zachycující nejvyšší kvality slovenského lidového umění. Autorka scénáře dr. Kovačevičová rozdělila výstavu ve tři skupiny exponátů — plastiky úzce souvisící s poutními a jinými církevními předlohami, plastiky řemeslně řezané a díla lidových samouků. Každá z těchto skupin, které ostatně hodně splývaly a u nich bylo někdy obtížno přesně stanovit hranice, byla reprezentována nejlepšími ukázkami svého žánru; přísný výběr a omezení počtu exponátů oproti původní podobě výstavy v Martině jen prospěl účinnosti exposice.

K výstavě vydalo Slovenské národní muzeum spolu s Národním muzeem v Praze — národopisným oddělením obsáhlý katalog se studií o charakteru slovenské sakrální plastiky, podrobným soupisem exponátů, grafickými předlohami plastik a reprodukcemi nejvýznačnějších exponátů, doplněný německým résumé. Katalog je dílem dr. S. Kovačevičové, CSc. **Helena Johnová**

ÚMRTÍ

Ladislav Rutte (1894—1967)

L. Rutte byl povoláním právník. Jak sám říkával, šel však práva studovat zejména proto, aby se mohl volně rozhodnout o příštím působišti, a tam se věnovat národopisným zájmům. Po absolvování právnické fakulty v r. 1920 nastoupil advokátní praxi v Uherském Hradišti a od r. 1937 působil ve Zlíně.

O národopis se Rutte zajímal živě až do posledních dnů. Nesl těžce zanikání tradiční lidové kultury a jeho romantické nadšení mu nedovolovalo překlenout se přes řadu zákonitých procesů, jež způsobují neúprosný zánik hodnot. Doufal stále v jejich obnovu. I když dokonalá restitutio in integrum je věcí nemožnou, lze upřímnou víru brát, či je dokonce správné ji odsuzovat?

Rutte nebyl národopisec, národopis byl jen jeho celoživotním koníčkem. Neuměl přísnými vědeckými metodami materiál zpracovávat a jeho plodnou práci není proto možné přijímat nekriticky. Pro všechny neškolené národopisné pracovníky zůstává však z Rutteho zájmu o lidovou kulturu vzorem mnohem více než jen pouhé nadšení. **D. Holý**

František Moravčík (18. 5. 1895 — 21. 4. 1967)

František Moravčík, jméno, které bylo, je a bude vyslovováno s úctou jaké si zaslouží člověk, který věnuje životní úsilí dobré věci a který laskavostí, moudrostí a porozuměním si dovede získat opravdové přátele. Účastníci oslavného večera na paměť 20. výročí založení Valašského krúžku v Brně v listopadu 1966 netušili, že iniciátora těchto oslav, starostu Valašského krúžku budou sotva za půl roku vyprovázet na jeho poslední pouti a že se opět sejdou tentokrát při smutné příležitosti, aby si uvědomili, jak velké

byly zásluhy tohoto valašského rodáka o založení a činnost krúžku.

František Moravčík vyšel ze skromných poměrů rodiny jihovalašského zemědělce. Po studiích v Uherském Hradišti a nedlouhém působení v Olomouci a Gottwaldově—Zlíně se trvale usadil v Brně a navázal na práci nadevše milého přítele Petra Bezruče na brněnském poštovním úřadě. Tak jako jeho slavný předchůdce zůstal věren rodnému kraji a přes lákání slováckých písní a muziky brněnského Slováckého krúžku využil první vhodné příležitosti, aby založil po II. světové válce Valašský krúžek s cílem propagovat kulturu Valašska. Přednáškovou činností, besedami, zájezdy, bály, zvykoslovnými večery a dalšími akcemi cílevědomě přitahoval každého, kdo pocházel z některého valašského kraje nebo měl o Valašsko zájem. Zvláštní zájem projevoval o mladé lidi, kteří přicházeli do Brna studovat nebo pracovat a spolu se svou chotí se jich v případě potřeby dovedl ujmout a přivést do přátelského ovzduší krúžku nebo souboru, poskytnout jim hmotnou pomoc i morální podporu. Jeho neúnavná aktivita však nespočívá pouze v organizování činnosti krúžku. Jako člen redakčního kruhu Valašska a pečlivý administrátor tohoto časopisu zajišťoval příspěvky od valašských přátel, s nimiž zůstával ve stálém styku a také sám publikoval články o práci krúžku, o lidové kultuře na jižním Valašsku atd.

Věra Kovářů

Úmrtí členů, čestných členů, kandidátů a dopisovatelů NSČ

Členové:

dr. E. Baláš, Praha únor 1966
arch. Old. Dostál, Praha září 1966
akademik Jan Eisner, Praha duben 1967
Čestmír Loukotka, CSc., Praha březen 1966
Ladislav Rutte, Gottwaldov únor 1967

Čestný člen:

akademik prof. Wolfgang Steinitz, Berlín duben 1967

Kandidáti:

prof. F. Ninger, Brno 1966
Anna Skálová, Počátky 1967
Ph.Mr. Josef Vaněček, Černá Hora 1966
Josef Volanský, děkan, Nový Bydžov 1966

Dopisovatelé:

Ant. Černý, Čáslavice 1966
Jaroslav Dostál, Čelčice 1966
Vilém Frömel, Ivančice 1966
Marie Jakší, Prachatice 1967
Karel Janecký, Staré 1966
Ladislav Kollman, Zahrádky 1967
Vladimír Kříž, Bystřice n. Pernšt. 1966
Stanislav Piskáček, Strmilov 1966
A. Razima, Křelovice 1966
Čeněk Ročeň, Dolní Babákov 1967
František Tichánek, Bozkov 1966
Josef Vondráček, Velký Újezd 1967

OBSAH:

Zdenka Jelínková: Choreografické typy chorovodů, kol a chorovodových her na území ČSSR 3

Hannah Laudová: Sušilovy záznamy názvů etnografických skupin 49

Pokračování seznamu příspěvků zaslaných dopisovateli NSČ v době od 23. 11. 1966 55

Zprávy 57

Oprava: Ve Věstníku NSČ a SNS 1966, č. 3—4 nebyla otištěna poznámka, že příspěvky uveřejněné v tomto dvojčísle byly předneseny na konferenci SNS, která se konala v r. 1966 v Bratislavě.